

Marijan Vugdelija
MORALNA DIMENZIJA ISUSOVIH BLAŽENSTAVA (Mt 5,1-12)

Moral dimensions of the Beatitudes of Jesus (Mt 5,1-12)

UDK: 179.9+226.1/.4

Izvorni znanstveni rad

Primljeno 6/2012.

Sažetak

Blaženstva kao književna vrsta nisu Isusovo iznašašće. Susrećemo ih već u antičkoj literaturi, u Starom zavjetu, u ostatku Novoga zavjeta i u izvanbiblijskoj židovskoj literaturi. Prvotno termin u grčkoj literaturi označuje transcendentnu sreću života ponad brige, muke i smrti koju bogovi uživaju; u helenističkoj epohi taj termin postaje jednostavno oznaka za sretna čovjeka. Blaženstva su učestala i u Starom zavjetu. Starozavjetna blaženstva po svojoj strukturi i po svome sadržaju predstavljaju kombinaciju ohrabrenja, obećanja i akcije.

Značajno je da se blaženici uvijek označuju kao aktivna bića, kao oni koji prakticiraju krotkost, milosrđe, čistoću srca, kao tvorci mira, dok se na njima izvedeno blaženstvo izražava u božanskom pasivu, dakle kao dar (oni će se utješiti, nasititi itd.). Tek se s apokaliptikom naglašuje onostrana značajka: ona govori o budućem spasenju onih koji hode na putu Zakona.

Isusova blaženstva kombiniraju najbolje elemente mudrosnog učenja i apokaliptičke nade. Izvornost Isusovih blaženstava ne leži u njihovu obliku, nego u njihovu sadržaju i njihovu kontekstu u Isusovu navještaju, tj. u njihovoj tijesnoj povezanosti s kraljevstvom nebeskim. Ona su pohvala onih koji su prihvatili zahtjeve Kraljevstva Božjega. Matej tako u Blaženstvima ocrtava put života Isusovih učenika i daje prikladan uvod u Govor na gori.

Iako Blaženstva imaju već i u Lukinoj verziji katehetski karakter, ipak je taj katehetski i moralni značaj daleko naglašeniji u Matejevoj verziji Blaženstava. Autor to jasno iznosi na vidjelo

detaljnomo usporedbom dviju verzija Blaženstava, njihovom preformulacijom i dodatcima novih blaženstava u Mateja.

Gljučne riječi: termin "blaženstvo" u antičkoj literaturi, interpretacija biblijskih Blaženstava, Govor na gori, blaženstva kod Luke i Mateja

1. BLAŽENSTVA U STARINI

Blaženstva kao književna vrsta nisu Isusovo iznašašće. Susrećemo ih već u antičkoj literaturi, u Starom zavjetu, u ostatku Novoga zavjeta i u izvanbiblijskoj židovskoj literaturi.¹ Termin *blaženi* (μακάριοι) pojavljuje se u svih devet Matejevih blaženstava. Da bismo razotkrili njegov pravi domet i značenje u Matejevim blaženstvima, potrebno je prije toga vidjeti njegovu pretpovijest i značenja koja je poprimio u antičkoj literaturi i Bibliji. Reći ćemo stoga nešto o njegovim značenjima u grčkoj literaturi, u Bibliji i židovstvu i konačno o eshatološkim rezonancijama koje taj termin često poprima.

1.1. U grčkoj literaturi

Pridjev *blažen* susreće se kod Grka prvotno pod oblikom *μάκαρ*.² Taj se pridjev kod Hezioda i Homera često upotrijeblljava,³ i gotovo uvijek kao pridjevak za bogove. Tako u Homera čitamo: "Blaženi vječni bogovi" (μάκαρες θεοὶ αἰέν ἑόντες).⁴ Pridjevak tu ožnačuje "transcendentnu sreću života ponad brige, muke i smrti" koju bogovi uživaju.⁵ *Μάκαρ* karakterizira sreću koja nije vezana na posjedovanje bogatstva ili drugih dobara te vrste, nego je povezana sa stanjem koje je slobodno od zemaljskih briga i preokupacija. I umrli, koji su postigli nadzemaljski

¹ Potanje o tome, vid: F. Hauck - G. Bertram, u: *ThWNT*, IV., str. 365-373; G. Strecker, u: *EWNT*, II., str. 927; R. T. France, *The Gospel of Matthew*, Michigan, 2007., str. 159.

² Njegova je etimologija nejasna. Neke se hipoteze nalaze u: E. Boisacq, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque, étudiée dans ses rapports avec les autres langues indo-européennes*, Heidelberg-Paris, 1938., str. 601-602.

³ Vidi, na primjer, *Teogonija* 33; *Odiseja*, VIII., 526; X., 259; XIV., 83; XVIII., 426.

⁴ Homer, *Od. V.*, 79; VIII., 306; XXII., 371.377; *Ilijada* XXIV., 99.

⁵ Homer, *Od. V.*, 7. Usp. F. Hauck - G. Bertram, "makarios, makarizo, makarismos", u: *TDNT*, IV., str. 362-370, ovdje 362.; H. Weder, *Die "Rede der Reden"* (TVZ), Zürich, 1987., str. 45.

život bogova, zovu se *μάκαρες*;⁶ voli ih se predstavljati u posjedu nepromjenjive sreće u onom mjestu koje Heziod zove “otoci blaženih” (*μακάρων νῆσοι*).⁷ I Homer govori o “otoku blaženih”.⁸ Da se istakne to stanje blaženstva, često se upotrjebljava pridjev “tri puta blaženi” (*τρισμακάρες*). S vremenom vrijednost termina teži da se proširi. Oni se više ne ograničavaju da naznače stanje bogova i umrlih. Sam Homer ne oklijeva da svoje heroje nazove *μάκαρες* ili *τρισμακάρες*.⁹ Ako su se izvorno *ἄλβιος* (=sretan, bogat, blažen) i *μακαρ* odnosili na dva potpuno različita tipa sreće, s vremenom se razlikovanje gubi. Izgleda da već Pindar upotrjebljava bez ikakve razlike pridjeve *μάκαρ ἄλβιος* i *εὐδαίμων* (= sretan, bogat).¹⁰

Od Pindarove epohe *μάκαρ* pomalo nestaje iz upotrebe, ostajući samo poetska, ponešto arhaična riječ. Tada se pojavljuje pridjev *μακάριος*, koji upotrjebljava već Pindar.¹¹ Eshil i Sofoklo ga izbjegavaju, jer ga možda nalaze previše pučkim;¹² ali dolazi često u Euripida i Aristofana.¹³ Izvorno je razlikovanje gotovo zaboravljeno i potreban je napor refleksije da se sjeti da se pridjev primjenjuje navlastito na pokojne.¹⁴ U helenističkoj je epohi *μακάριος* pridjev koji se upotrjebljava obično kada se govori o “sretnom” čovjeku; u tom smislu tvori dio uobičajenog jezika, od kojega se odražaj nalazi u komediji.¹⁵ Želeći upotrijebiti jedan

⁶ Usp. Heziod, *Djela i dani*, 140.

⁷ Usp. Heziod, *Djela i dani*, 171.

⁸ Homer, *Od.* IV., 563-568.

⁹ *Ilijada* III., 182; XI., 68; XXIV., 377; *Odiseja* I., 217; V., 306; VI., 154.155; VI, 158; XI., 483.

¹⁰ *Olimpica* I., 10; *Pitica* V., 14; X., 2; *Istmica* IV., 16. Podrobnije o tome, vidi: F. Hauck, čl. Makarios”, u: *TDNT*, IV., str. 362-364.367-370; U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus* (EKK), Zürich i dr., 1997., str. 205; S. Stanislas, *To Hunger and Thirst for Righteousness* (Mt 5,6), u: *Jeevadhara* 230 (2009.), str. 139-151, ovdje 140-141.

¹¹ Usp. *Pitica* V., 46.

¹² Oni ga nikad ne upotrjebljavaju. Eshil se ne boji upotrjebljavati *μάκαρ*, unatoč njegovu arhaičnom karakteru; upotrjebljava ga deset puta, uvijek govoreći o bogovima. U istom smislu Sofoklo ga upotrjebljava jedanput: *Filoktet* 400.

¹³ Za Euripida, konkordancija registrira 23 puta *μάκαρ* i 39 puta *μακάριος*. Za Aristofana, konkordancija donosi 15 puta *μάκαρ*, 17 puta *μακάριος*, 4 puta *τρισμακάριος*.

¹⁴ Usp. Ksenofont, *Ciropedia* VIII., 3, 48; Aristotel, *Etica Nicomachea* I., 1100a; X, 1178b.

¹⁵ Usp. Menandar, *Ošišana djevojka* 219. Septuaginta je drugi svjedok tekućega jezika: ne susreće se ni *ἄλβιος* ni *εὐδαίμων* ni *μάκαρ*; ali dolazi 69 puta *μακάριος*, koji

uzvišeniji termin, pribjegava se glagolskom pridjevu *μακαριστός* (= biti proglašen sretnim).¹⁶ Izvorno se značenje zadržava u nadgrobnim natpisima, u kojima se nastavlja zvati “blaženima” (*μακάριοι*) preminule, koji stoje izvan svih nevolja života.¹⁷

Praktično, u uobičajenom jeziku helenističke epohe,¹⁸ *μακάριος* je jedini pridjev na raspolaganju da se naznači “sretnoga” čovjeka, u najširem smislu te riječi. Tako se proglašava blaženima roditelje zbog dobre djece, majke zbog divnih sinova, pravedne ljude zbog njihove čestitosti. Tim se terminom označuje čovjeka obdarena zemaljskim dobrima: s poslušnom djecom, s velikim imanjem, s ugodnom ženom.¹⁹ Dodjeljivati mu precizniju vrijednost na osnovi njegova izvornoga značenja i nadživljenja u nadgrobnoj terminologiji, bio bi neopravdan arhaizam. Literarni je oblik blaženstva u grčkih pisaca najčešće: “Blažen onaj, koji...” (*μακάριος ὅς τίς ὀλβιος ὅς τίς*).²⁰

Mudrosno blaženstvo uvijek je “anti-blaženstvo”, tj. ono je svjesno formulirano kao oprjeka konvencionalnom blaženstvu i preokreće njegove vrijednosti naglavačke. To mudrosno blaženstvo nalazimo posebno često u ciničkim i stoičkim predajama, ali i inače u popularnoj filozofiji, u zbirkama izreka i anegdota. U toj literaturi može blaženstvo ponovno biti religiozno obojeno, kao u sljedećoj Sekstovoj izreci: “Blago čovjeku čija se duša nikada ne zastavlja na putu prema Bogu.”²¹

se pojavljuje 49 puta i u Novom zavjetu. U Filona se *μακάριος* pojavljuje 38 puta i 4 puta *τρισμακάριος*.

¹⁶ Dolazi 4 puta u Septuaginti.

¹⁷ Usp. F. Preisigke, *Wörterbuch der griechischen Papyrskunde, mit Einschluss der griechischen Inschriften, Aufschriften, Ostraka, Mumienbilder usw. aus Ägypten*, sv. II., Berlin, 1927., str. 46 sl.; H. Weder, *Die “Rede der Reden”*, str. 45 sl.

¹⁸ Ovdje treba voditi računa i o latinskim tekstovima iz helenističkoga vremena. Da bi uveli blaženstva, ti se tekstovi koriste terminom: *beatus, felix, fortunatus*. Značajno je napomenuti da se ti termini tu upotrebjavaju kao sinonimi.

¹⁹ Više o tome, vidi: F. Hauck - G. Bertram, *nav. čl.*, str. 364; W. F. Albright - C. S. Mann, *Matthew. Introduction, translation and Notes (The Anchor Bible)*, New York, 1973., str. 45; M. Vugdelija, *Blaženstvo čistih srcem (Mt 5,8)*, u: M. Cifrak - N. Hohnjec, *Neka iz tame svjetlost zasine!* Zbornik radova u čast prof. dr. sc. Adalbertu Rebiću (KS), Zagreb, 2007., str. 339-380, ovdje 340-342.

²⁰ Podrobnije o doprinosu helenističke retorike i etike u odnosu na blaženstva, vidi: H. D. Betz, *Studien zur Bergpredigt* (J. C. B. Mohr - P. Siebeck), Tübingen, 1985., str. 7-14.30-31.

²¹ *Sent. 40* (navedeno prema: H. Chadwick, *The Sentences of Sextus*, 1959., str. 16).

1.2. U Starom zavjetu i židovstvu

Blaženstva su učestala i u Starom zavjetu. U Septuaginti, *μακάριος* redovito prevodi hebrejski termin *ašre*, koji se susreće 45 puta u Bibliji (26 puta u Psaltiru),²² a ne termin *baruk* (blagoslovljen).²³ Koje značenje treba dodijeliti hebrejskom terminu *ašre*? Očito je da postoji uska veza između te riječi i hebrejskog glagola *ašar*, koji Biblija upotrebljava u *pielu*, u smislu “proglasiti blaženim” - “čestitati komu na čemu”, i u *pualu*, “biti proglašen blaženim”; u isto vrijeme naša je riječ u tijesnoj srodnosti s imenicom *ešer* (Post 30,13) koja znači “sreća”.²⁴ Hebrejski termin *ašre* danas se općenito uzima kao konstruktivni plural imenice *ešer*, čije bi značenje bilo “sreća”, “blaženstvo”.²⁵ Dakle, doslovni bi prijevod bio: “Sreća onoga ...!”²⁶ Kliče se *ašre* konstatirajući i proglašavajući sreću nekoga i proglašavajući ga “sretnim”. To je uzvik koji priznaje postojeće stanje sreće,²⁷ ali u duboko religioznom smislu i s više naglaska na božanskom odobrenju, nego na ljudskoj aktualnoj sreći. ‘Blaženstva’ su bitno pohvale, čestitke, konstatacije da je jedna osoba u dobroj situaciji.²⁸ Drugim riječima, to su “opisi i pohvale

²² Za upotrebu termina u hebrejskoj Bibliji, vidi: W. Janzen, ‘*Ašre in the Old Testament*, u: *HTR* 58 (1965.), str. 215-226, ovdje 215; A. Rebić, *Blaženstva* (KS), Zagreb, 1986., str. 34 sl. Septuaginta 41 put, od 45 slučajeva, *ašre* prevodi s *μακάριος*; *Izreke* tri puta upotrebljavaju *μακαριστός*, a u Ps 144,15a upotrebljava se glagol *μακαρίζω*. U Post 30,13 *makarioj* prevodi hebrejsku imenicu *ošer* (= sreća). Od osam slučajeva *ašre* u hebrejskom tekstu Ben Siraha, svi su prevedeni s *μακάριος*.

²³ Usp. R. T. France, *The Gospel of Matthew* (W. B. Eerdmans Publ. Co.; NICNT), Grand Rapids, 2007., str. 160. Grčki je termin za “blagoslovljen” *eulogetos*, ne *makarios*.

²⁴ Usp. A. Xavier, “*Blessed Are the Peacemakers, For They will Be Called Children of God*”, u: *Jeevadhara* 230 (2009.), str. 165-173, ovdje 165 sl.

²⁵ Može se približiti imenici *ošer* (Post 30,13). Usp. W. Janzen, *nav čl.*, str. 215 sl.; F. Vattioni, *Beatitudini, povertà, ricchezza*, Milano, 1966., str. 15, bilj. 10; R. T. France, *The Gospel of Matthew*, Grand Rapids, 2007., str. 161.

²⁶ Usp. E. Zenger, *Mit meinem Gott überspringe ich Mauern* (Herder), Freiburg i dr., 1987., str. 41-44. Isti filološki problem susreće se za aramejski ekvivalent za *ašre* : *tube* ; u hebrejskoj Bibliji, Ps 128,2 tijesno združuje *tob leka* s onim *ašreka*. Ideja sadržana u *tob* (= dobro) vrlo je bliza onoj jednog blaženstva u Ps 112,5; Iz 3,10. I ovdje oblik izgleda onaj konstruktivnoga plurala, na osnovi korijena koji znači “sreća” (ono što je dobro).

²⁷ Vidi: B. T. Viviano, “*The Gospel according to Matthew*”, u: R. E. Brown et al. (eds.), *NJBC* (TPI), Bangalore, 2001., str. 630-674, ovdje 640.

²⁸ Usp. M. E. Boring, “*The Gospel of Matthew*”, u: L. E. Keck et al. (eds.), *The New Interpreter's Bible*, VIII. (Abingdon Press), Nashville, 1995., str. 89-505, ovdje 176.

dobroga života”.²⁹ Radije nego tješnja u odnosu na budućnost, blaženstva “vide sadašnjost u svjetlu budućnosti”.³⁰ Jednom riječju, to je radosna, svečana izjava, čestitka. Blaženstva ne označuju u prvom redu psihološko stanje,³¹ nego ona služe kao pohvala onih koji su prihvatili zahtjeve Božje vladavine. Veliča ih se zbog njihova ponašanja ili kvalitete života.³² Značajno je i to da se u Starom zavjetu blaženstvo uvijek odnosi na osobu, ne na stvar ili stanje. Blaženstva dodjeljuju blaženost onima koji žive u skladu s načelima koje je propisao Bog i mudrac. Blaženstvo je bitno deklarativna izjava. Ali ono također sadržava poticajne ili parenetične elemente. Izjava dolazi gotovo kao poticaj ili poziv za slušatelje da se pridruže redovima blaženika usvajajući implicitne zahtjeve te tvrdnje.³³

Oblik blaženstava sastoji se obično od dvaju do triju elemenata: (1) Otvorna riječ *blažen, sretan (ašre)*; (2) Objekt blaženstva (imenica + relativna rečenica, participni oblik); (3) Utemeljujuća rečenica. Drukčije rečeno, blaženstva po svojoj strukturi i po svome sadržaju predstavljaju kombinaciju ohrabrenja, obećanja i akcije. Evo nekoliko primjera iz židovske Biblije. U prvom psalmu čitamo: “Blago čovjeku (*ašre ha iš*) koji ne slijedi savjeta opakih, / ne staje na putu grješničkom, i ne sjeda u zbor podrugljivaca, / već uživa u Zakonu Jahvinu, / o Zakonu njegovu misli dan i noć” (Ps 1,1-2). Slične izjave susrećemo i u drugim psalmima. Tako se proglašava blaženima one “što drže naredbe njegove i čine pravo u svako doba!” (Ps 106,3); osim toga, blaženi su i “oni kojih je put neokaljan, koji hode po Zakonu Jahvinu!” (Ps 119,1). Za psalmista je blažen i onaj koji se brine za uboge i slabe: “Blago onome koji misli na uboga i slaba (*ašre maskil el-dal*): /u dan nevolje Jahve će ga spasiti!”

²⁹ R. T. France, *The Gospel of Matthew*, Michigan, 2007., str. 161.

³⁰ F. Hauck, u: *TDNT*, IV., str. 369. Usp. L. Morris, *The Gospel according Matthew*, Michigan, 1995., str. 95.

³¹ To je razlog zašto neki autori zastupaju da se *makarios* ne bi smjelo prevoditi kao *sretan*, što je subjektivni osjećaj, nego s *blažen* jer oprjeka od *blažen* nije *nesretan* nego *proklet* (usp. Mt 25,31-46; Lk 6,24-26). Usp. M. E. Boring, “*The Gospel of Matthew*”, str. 177; C. S. Keener, *A Commentary on the Gospel of Matthew* (W. B. Eerdmans Publ. Co.), Grand Rapids, 1999., str. 166 sl.

³² Usp. J. Maniparanpil, *Happiness of the Mourners! (Mt 5,4)*, u: *Jeevadhara* 230 (2009.), str. 116-126, ovdje 120.

³³ Vidi: R. A. Guelich, “*The Matthean Beatitudes: ‘Entrance Requirements’ or Eschatological Blessings?*”, u: *JBL* 95 (1976.), str. 415-434, ovdje 417.

(Ps 41,2).³⁴ Isto tako blažen je čovjek “koji je milostiv i daje u zajam, koji poslove svoje obavlja pravedno” (Ps 112,5). Iskusiivši Salomonovu mudrost, kraljica od Sabe proglašava sretnima ljude koji imaju sreću živjeti zajedno s njime: “Blago tvojim ljudima, blago tvojim slugama (*ašre anašeha ašre avadeha*), koji su neprestano pred tobom i slušaju tvoju mudrost” (1Kr 10,8). A Sirah proglašava blaženim čovjeka koji razmišlja o mudrosti: “Blago čovjeku koji razmišlja o mudrosti (*μακάριος ἀνὴρ ὃς ἐν σοφίᾳ μελετήσῃ* - *ašre enoš bahohma jehege*)” (Sir 14,20). Isti biblijski mudrac smatra da se može nazvati sretnim i čovjeka koji ima čestitu ženu: “Blago mužu žene čestite (*γυναικὸς ἀγαθῆς μακάριος ὁ ἀνὴρ* ; *iša tova ašre baleh*)” (Sir 26,1).³⁵ U većini blaženstava te vrste dade se lako pokazati kako se konvencionalne vrijednosti okreću naopačke. Ako se u Sir 25,8 kaže: “Blago mužu koji živi sa ženom razumnom...”, onda se to blaženstvo usmjerava protiv konvencionalnoga vjerovanja, da je blažen onaj koji živi s jednom bogatom i k tome po mogućnosti još i lijepom ženom.³⁶

U Starom zavjetu blaženstva najčešće imaju religiozni značaj: određuju odnos između nebeskoga Oca i njegova naroda ili biblijskih vjernika pojedinačno. U drugom se psalmu tako

³⁴ Opširnije, vidi: E. Lipinski, *Macarismes et psaumes de congratulation*, u: *RB* 75 (1968.), str. 321-367; W. Pratscher, *Die Seligpreisungen im Rahmen der Bergpredigt*, u: P. Trummer - J. Pichler (Hrsg.), *Kann die Bergpredigt Berge versetzen?* (Styria), Graz - Wien - Köln, 2002., str. 172; B. Weber, *Makarismus und Eulogie im Psalter*, u: *OTE* 1 (2008.), str. 193-218. Ovaj potonji autor ističe posebno vrijednu ulogu upotrebe termina *ašre* (אֲשֶׁר) u strukturi knjige Psalama: Termin se nalazi na početku knjige (Ps 1,1-2; Ps 2,12), potom na kraju prvoga dijela knjige (Ps 40,5; 41,2-3) kao i na isteku knjige Psalama (Ps 144,15; 146,5) (vidi str. 193-194). I J. C. McCann smatra da je sastavljač, stavljajući *ašre* u prva dva psalma i u dva posljednja psalma prve knjige Psaltira (Ps 1 - 41), želio naglasiti da su ti psalmi “vodič k sretnom životu” (*The Shape of Book I of the Psalter and the Shape of Human Happiness*, u: P. W. Flint & D. P. Miller (ed.), *The Book of Psalms. Composition and Reception*, Leiden & Boston, 2005, str. 340-348, ovdje 342).

³⁵ Vidi još deset drugih Sirahovih blaženstava u Sir 25,7-12: “(7) Devetero smatra srce moje blaženim, a deseto mi je sad na jeziku: čovjek koji se djeci svojoj raduje i koji doživi pad neprijatelja svojih. (8) Blago mužu koji živi sa ženom razumnom i koji ne ore s volom i magarcem, i koji nije pogriješio jezikom svojim, i koji ne služi od sebe nevrjednijemu. (9) Blago onomu koji je stekao razboritost i koji pripovjeda ušima pozornim. (10) A kako je velik onaj koji je našao mudrost, ali nitko ne nadmašuje onoga koji se boji Gospodina. (11) Strah je Gospodnji iznad svega, i tko ga ima, s kime se može usporediti?” Opširnije o svemu tome, vidi: M. Reitemeyer, *Weisheitslehre als Gotteslob. Psalmentheologie im Buch Jesus Sirach* (Bonner Bibl. Beiträge 127), Berlin & Wien, 2000.

³⁶ Usp. H. D. Betz, *Studien zur Bergpredigt* (J. C. B. Mohr - P. Siebeck), Tübingen, 1985., str. 31.

proglašava *blaženima* one koji se utječu Bogu: “Blago svima koji se njemu utječu (*ašre kol-hose bo*)” (Ps 2,12). U Pnz 33,29 čitamo: “Blago tebi, Izraele! Koji narod ko tebe Jahve spašava?” Na istoj crti se u Ps 33,12 kaže: “Blago narodu kojemu je Jahve Bog.” Isto tako naslovnik blaženstva može biti i pojedinac: “Blago onom kome je pomoćnik Bog Jakovljevi” (Ps 146,5); “Blago onom koga ti poučavaš, Jahve, i učiš Zakonu svojemu” (Ps 94,12). Odnos pouzdanja, koji je temelj za osjećaj blaženstva, uvodi se uzvikom *ašre*: “Blago čovjeku koji se u Jahvu uzda” (Ps 40,5). Do dana današnjega redak Ps 65,5 od središnje je vrijednosti za sinagogalnu službu Božju. Nakon završetka čitanja iz Tore kantor pjeva *Ašre jošve*: “Blago onima koji u tvojoj kući stanuju....” I jedan se daljnji *ašre*-psalam nadodaje: “Blago narodu kojem je tako, blago narodu kojem je Jahve Bog!” (Ps 144,15). Psalam ovdje izražava zahvalu vjernika da pripada zajednici spasenja. Ipak dioništvo na blaženstvu potrebuje aktivnu suradnju svakoga pojedinca. Istina, u kontekstu Biblije blaženstvo je uvijek dar, Božja ponuda čovjeku. Istodobno se izražava očekivanje da bi se pojedinac kao i zajednica trebali pokazati dostojnima i poduzeti sve što je ljudski moguće da se približe duhu blaženstava. Naš je život ovako ili onako odgovor. Odgovor na koji će Bog ponovno sa svoje strane reagirati. “Ni Stari ni Novi zavjet ne obećavaju blaženstvo dangubama.”³⁷ Značajno je da se blaženici uvijek označuju kao aktivna bića, kao oni koji prakticiraju krotkost, milosrđe, čistoću srca, kao tvorci mira, dok se na njima izvedeno blaženstvo izražava u božanskom pasivu, dakle kao dar (oni će se utješiti, nasititi, itd.).

U židovskoj mudrosnoj literaturi s pridjevom *blažen* označuje se *sreća*, uspješan život onoga koji se drži Zakona i mudrosti. To nije nikakva želja i nikakvo obećanje; nije riječ o tome da čovjek zaslužuje sreću ili da on može biti siguran da će postati sretan, bilo u ovome zemaljskom životu, bilo u jednom drugom budućem, nego je to radosni uzvik i oduševljena tvrdnja: Kako je sretan ovaj čovjek! U uzviku, koji je po svojoj biti bezvremen, dijeljenje od sada i poslije, od zemaljskoga i budućega života biva pobrisano. I psalmist želi očito kazati: Pazite, postoji jedna tajna, od ruku života sakrivena sreća, koja nadvladava i prevladava

³⁷ G. B. Ginzler, *Die Bergpredigt: jüdisches und christliches Glaubensdokument. Eine Synopse* (Verlag L. Schneider), Heidelberg, 1985., str. 35.

svaku nesreću. Vi ju ne vidite, ali to je istinska, jedina sreća.³⁸ Tek s apokaliptikom naglašava se onostrana značajka: ona govori o budućem spasenju onih koji hode na putu Zakona.

Općenito se može reći da se u Bibliji ljude proglašava ‚blaženima‘ jer je njima nešto od Boga dodijeljeno ili će se dodijeliti. Pritome je Bog i onda posljednji izvor dara, ako se on čak izriješkom i ne spominje (npr. Izr 8,32-36; Sir 14,1-2; 25,8-9; 26,1). Na strani obdarenika pretpostavljaju se stanja, držanja ili načini ponašanja, koji utemeljuju primanje dara (npr. Ps 1,1-3; 119,1-8; 146,5; Izr 3,13-18; Sir 14,20-15,10; Mudr 3,13-15).³⁹ Stoga se blaženstva ne smiju jednostavno otpisati kao utopija. Ona su jedan vrlo konkretno mišljeni zahtjev, istodobno putokaz za ispravno djelovanje. Tko to niječe, taj otupljuje blaženstvima njihovu oštricu. Nije se blaženi automatski, samo jer je netko Židov ili kršćanin, jer ispovijeda vjeru u Boga. Nego blaženi su oni koji povlače iz svoje vjere konzekvencije za svoje djelovanje: „Blaženi što drže naredbe njegove / i čine pravo u svako doba!” (Ps 106,3; usp. Ps 1,1).⁴⁰ Biblijska su blaženstva pretežito povezana s parenezom i kao opomene zajednici izrečena. Pored toga mogu blaženstva imati parakletski smisao, dakle najavljivati utjehu.⁴¹

Većina blaženstava Staroga zavjeta dolazi u mudrosnoj literaturi, posebno u Psalmima i u Izrekama. Ona su većinom oblikovana u trećoj osobi. Ta blaženstva veličaju određeno ponašanje i stavljaju ga kao uvjet za blaženstvo. Ali blaženstva se nalaze i u drugim književnim vrstama: u proročkim i u apokaliptičkim (Dn 12,12; usp. 1 Hen 8,2-3). Apokaliptička su blaženstva upravljena onima koji žive u velikim kušnjama i nevoljama. Blaženstvo tu najavljuje blaženost za te osobe u eshatonu ili na kraju vremena. Ton tih blaženstava više je onaj utjehe ili jamstva, nego onaj parenetičnoga poticaja.⁴²

³⁸ Tako Martin Buber u svome tumačenju prvoga psalma. Vidi za sve: P. Lapide, *Die Bergpredigt*, str. 36.

³⁹ Vidi: P. Fiedler, *Das Matthäusevangelium* (Th. K. NT 1), Stuttgart, 2006., str. 107.

⁴⁰ Više o tome, vidi: G. B. Ginzler, *Die Bergpredigt: jüdisches und christliches Glaubensdokument. Eine Synopse* (Verlag L. Schneider), Heidelberg, 1985., str. 36; H. Weder, *Die "Rede der Reden"* (TVZ), Zürich, 1987., str. 42.

⁴¹ Vidi: G. Strecker, *Die Bergpredigt. Ein exegetischer Kommentar* (Vandenhoeck & Ruprecht), Göttingen, 1984., str. 30.

⁴² Usp. W. D. Davies - D. C. Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, I. (ICC; T & T Clark), Edinburgh, 1988., str. 432; J. Gnllka, „*Selig, die reinen Herzens sind*“, u: *IKaZ* 17 (1988.), str. 385-391, ovdje 385.

I u židovskoj izvanbiblijskoj literaturi nalazimo oblik blaženstava. Fragmentarni tekst iz Kumrana (4Q525) počinje s nečim što izgleda da je bilo lista blaženstava koja ocrtavaju značaj Bogu vjernoga naroda na jedan način koji je sličan onomu u Ps 15. U tekstu koji je očuvan *ašre* (koji odgovara grčkom *makarios*) uvodi četiri kratke pohvale, iza kojih slijedi opširniji opis “sretne” osobe, a da se ne nastavlja upotrijebljivati termin *ašre*.⁴³

I u rabinskoj literaturi često susrećemo oblik blaženstava. Tako rabbi Johannan ben Zakkai u *Pirke Abbot*, imajući u vidu moralnu veličinu rabbija Jehošue ben Hananije, njegovu majku proglašava blaženom: “Blago onoj koja ga rodi!”⁴⁴ U *Avoda sara 19a* čitamo: “Blažen onaj tko se pokaže čovječnim i ukroti svoj zao nagon.”

1.3. U Novom zavjetu

Iako se Isusova blaženstva temelje na zajedničkom obliku izražaja pjesničkih knjiga Staroga zavjeta,⁴⁵ treba ipak priznati da se nigdje u Starom zavjetu ili u ostaloj židovskoj književnosti ne nalazi tako dugačak i pažljivo sročeni niz blaženstava kao ovdje.⁴⁶ Tamo su “blaženstva” redovito pojedinačne tvrdnje, i nema tu nijedne tijesne paralele za Matejev brižno strukturirani niz od osam blaženstava. Sir 25,7-11, sa svojom listom od devet ili deset tipova ljudi koje mudrac “zove blaženima”, slični Mt 5,3-10 u nizu, ali ne i u regularnosti oblika;⁴⁷ u Sir 14,20-27 imamo slični opis jedne pojedinačne osobe koju mudrac

⁴³ E. Puech, u: *RB* 98 (1991.), str. 80-106, raspravlja ovaj tekst u odnosu sa Sir 14,20-27 i Mt 5,3-10, i sugerira da oni odražavaju prepoznatljivi stilski oblik; na toj osnovi on sugerira da je kumranski tekst izvorno imao osam blaženstava, kao i Matejev.

⁴⁴ *Abbot II 8d*.

⁴⁵ I bazični oblik Isusovih blaženstava uvijek je isti. Tu je a) početna izjava da je netko blažen; b) relativna rečenica, većinom u trećoj osobi, koja opisuje ponašanje ili stavove onoga koji je blažen; c) obećanje koje se uvodi s uzročnim veznikom “jer”, koje iznosi na vidjelo nagradu koju će primiti oni koji se tako ponašaju (usp. J. Gnilka, *Matthäusevangelium*, I., str. 116; J. P. Meier, *Matthew 5,3-12*, u: *Interpretation* 44 (1990.), str. 282).

⁴⁶ Vidi ipak: Tob 13,14; 2 Hen 42,7-14; 2 Hen 52,1-14; 4Q525,1-6. Podrobnije o tome, vidi: M. J. Goff, *Discerning Wisdom. The Sapiential Literature of the Dead Sea Scrolls* (Supplements to Vetus Testamentum 116), Leiden & Boston, 2007., str. 198-229; J. Nolland, *Matthew*, Michigan, 2005., str. 197; R. T. France, *The Gospel of Matthew*, Michigan, 2007., str. 160. U Starom zavjetu najopširniji niz nudi Sir 25,8 sl. s tri blaženstva.

⁴⁷ Sirah upotrijebjava jednom glagol *makarizo* i samo dva puta pridjev *makarios*.

označuje *blaženom* (makarios).⁴⁸ Ali u usporedbi s Mt 5,3-10 liste u Siraha su upadno konvencionalne: tu ne susrećemo paradokse Matejeve liste i regularnu inkluziju izričitih razloga za proglašenje blaženima.⁴⁹ Postoji i niz od devet blaženstava u 2 Hen 42,6-14 (ponovljen s varijacijama u 43,6-14) koji je sličan onima u Siraha. I ovdje nedostaje regularnost u obliku koju imamo u Matejevim blaženstvima.⁵⁰

Koji je književni oblik koji Matej upotrebljava u svojim blaženstvima? Je li to mudrosni tip blaženstva ili apokaliptički? Moglo bi se učiniti da Matej slijedi apokaliptički tip, ali pozorniji pogled brani nam da Matejeva blaženstva ograničimo na apokaliptički tip. Za Mateja blaženstvo nije povezano isključivo s eshatonom. Siromasi duhom kušaju blagodati Kraljevstva već ovdje i sada; oni koji su progonjeni zbog pravednosti uživaju već sada utjehu Kraljevstva nebeskoga. Osim toga, Matej je zainteresiran za parenezu i poticaj, jednako kao i učitelji mudrosti. Preko tih blaženstava Matej poziva i potiče na krotkost, milosrđe, čistoću srca i mirotvorstvo. Stoga je sasvim osnovana sljedeća tvrdnja H. D. Betza: "Kao većina blaženstava, i ona Govora na gori i Govora u ravnicima imaju eshatološke kao i ovozemaljske implikacije."⁵¹ Može se reći da Matej slijedi književni oblik koji kombinira najbolje elemente 'mudrosnog učenja' i 'apokaliptičke nade'. I doista, "apoka-liptika i mudrost često se stapaju u Mateja".⁵²

Osim Isusovih blaženstava u Mateja (5,1-12)⁵³ i Luke (6,20-23) oblik se blaženstava nalazi i na drugim mjestima u evanđeljima i u drugim knjigama Novoga zavjeta. Proglašava se blaženima one koji drže riječ Božju i po njoj žive. Među onima koji su najviše zavrijedili tu čestitku (*μακαρία*), Isusova je majka

⁴⁸ Naš je pridjev upotrijebljen samo jednom, da bi uveo serije opisnih rečenica.

⁴⁹ Taj detalj nedostaje i u većini drugih biblijskih blaženstava osim u Lk 6,20-22.

⁵⁰ Datacija teksta nesigurna je, ali se pretpostavlja da potječe iz vremena poslije Novoga zavjeta. Vidi: W. D. Davies - D. C. Allison, *The Gospel according to Saint Matthew*, I., Edinburgh, 1988., str. 433 sl.; R. T. France, *The Gospel of Matthew*, Michigan, 2007., str. 160, bilj 10.

⁵¹ H. D. Betz, *The Sermon on the Mount* (Hermeneia; Fortress Press), Minneapolis, 1995., str. 96-97.

⁵² J. P. Meier, *Matthew* (NT Commentary Series - 3; Veritas Publications), Dublin, 1980., str. 39.

⁵³ Uz ova blaženstva u Mateja postoje i četiri druga: 11,6; 13,16; 16,17; 24,26. Za produbljenje izvornosti Matejevih blaženstava, vidi: E. Schweizer, *Formgeschichtliches zu den Seligpreisungen Iesu*, u: *New Test Studies* 19 (1972.-73.), str. 121-126.

zato što je povjerovala da će se ispuniti što joj bijaše rečeno od Gospodina (Lk 1,45) i zato što je u svome krilu nosila Isusa (Lk 11,27). Isus proglašava blaženima (*μακάριοι*) sve one koji slušaju riječ Božju i čuvaju je (Lk 11,28), sve one koji su povjerovali, a da nisu vidjeli (Iv 20,29). Blažen je Petar kojemu je Otac objavio Sina Boga Živoga (Mt 16,17). Blažene su oči koje su vidjele Isusa (Mt 13,16), blaženi su učenici koji vjerno i budno očekuju Gospodinov povratak (Mt 24,46).⁵⁴ Pavao u Rim 14,22 piše: “Blago onomu tko samoga sebe ne osuđuje u onom na što se odlučuje (*μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει*).” U Jakova čitamo: “Blago čovjeku koji (*μακάριος ἄνθρωπος ὅς*) trpi kušnjju: prokuššan, primit će vjenac života koji je Gospodin obećao onima koji ga ljube” (Jak 1,12). Isti autor na drugom mjestu veli: “A koji se ogleda u savršenom zakonu slobode i uza nj prione, ne kao zaboravan slušatelj, nego djelotvoran izvršitelj, blažen će biti u svem djelovanju svome (*οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει*)” (Jak 1,25). I Petar, očito pod utjecajem jednoga od Isusovih blaženstava, bodri progonjene kršćane: “Nego, morali i trpjeti zbog svoje pravednosti, blago vama (*ἀλλ’ εἰ καὶ πάσχετε διὰ δικαιοσύνην μακάριοι*)” (1 Pt 3,14). U istom duhu na drugom mjestu toga istoga spisa Petar veli: “Pogrđuju li vas zbog imena Kristova, blago vama (*εἰ ὀνειδίξεσθε ἐν ὀνοματι Χριστοῦ μακάριοι*)” (1 Pt 4,14). A Ivan u Otkrivenju stavlja Isusu u usta sljedeće riječi: “Blago onima koji peru svoje haljine (*μακάριοι οἱ πλύνοντες τὰς στολὰς*): imat će pravo na stablo života i na vrata će smjeti u grad!” (Otk 22,14).⁵⁵

Glede oblika, u Novom zavjetu postoje blaženstva koja pripadaju mudrosnoj predaji (Rim 14,22) i blaženstva koja pripadaju eshatološkoj predaji (Otk 19,9; 20,6; 22,7.14).⁵⁶ Kako se vidi, formalno je rod blaženstava kod kuće u mudrosnoj misli židovstva odnosno u daljnjem razvoju mudrosne misli u apokaliptici. Izvornost Isusovih blaženstava ne leži u njihovu obliku, nego u njihovu sadržaju i njihovu kontekstu u Isusovu

⁵⁴ Oblik blaženstva nastavljen je i u *Tominu evanđelju*, izreke: 7,18,19,49,54,58,68-69, i 103.

⁵⁵ Podrobnije o svemu tome, vidi: W. Zimmerli, *Die Seligpreisungen der Bergpredigt und das AT*, u: Donum Gentilicium (Festschr. D. Daube), Oxford, 1978., str. 8-26; A. Rebić, *Blaženstva*, str. 35.

⁵⁶ Usp. W. D. Davies - D. C. Allison, *The Gospel according to Saint Matthew*, I., Edinburgh, 1988., str. 434.

navještaju,⁵⁷ tj. u njihovoj tijesnoj povezanosti s kraljevstvom nebeskim. Blaženstva ovdje ne označuju prije svega psihološko stanje, nego ona služe kao pohvala onih koji su prihvatili zahtjeve Kraljevstva Božjega. Isus ih veliča zbog njihova ponašanja ili kvalitete života.⁵⁸ Matej tako ocrtava u Blaženstvima put života Isusovih učenika i daje prikladan uvod za Govor na gori.

U Novom zavjetu, riječi *makarios*, *makarizein* i *makarismos* odnose se poglavito na unutarnju sreću koju kušaju oni koji prihvaćaju i žive vrjednote Kraljevstva (usp. Lk 1,48; Jak 5,11; Gal 4,15; Rim 4,6.9). Značajka je Matejevih i Lukinih blaženstava obrat svih ovosvjetskih vrjednota. Prema tim novim standardima, jedna osoba koja posjeduje određena unutarnja religiozna raspoloženja, makar i bila siromašna i morala trpjeti izvanjske patnje, proglašava se blaženom, što je neuobičajeno za ljudsko prosuđivanje prije dolaska kraljevstva nebeskog u Isusu.⁵⁹ Blaženstva odgovaraju urođenoj čežnji za srećom što ju je Bog čovjeku usadio u srce, to su paradoksalna obećanja koja u nevoljama podržavaju nadu, stavljaju nas pred presudne moralne odluke, usmjeruju prema kraljevstvu nebeskom, te pokazuju posljednju svrhu za koju nas je Bog stvorio: vječno blaženstvo.⁶⁰

1.4. Eshatološka blaženstva

Eshatološka su blaženstva rijetka u hebrejskoj Bibliji.⁶¹ Posebno je zanimljivo ono Iz 30,18: "Al' Jahve čeka čas da vam se smiluje, i stog će ustati da vam milost iskaže, jer Jahve je Bog pravedan - blago svima koji njega čekaju." Nastavak teksta (rr. 19-26) opisuje čudesne učinke božanskoga zahvata i sreću onih koji ga budu "čekali". Oni koji čekaju Gospodina proglašavaju se blaženima već od sada, zbog sreće koju će uživati kada Bog

⁵⁷ Usp. W. D. Davies - D. C. Allison, *The Gospel according to Saint Matthew*, I., Edinburgh, 1988., str. 434.

⁵⁸ Vidi J. Maniparanpil, *Happiness of the Mourners! (Mt 5,4)*, u: *Jeevadhara* 230 (2009.), str. 116-126, ovdje 120.

⁵⁹ Usp. M. E. Boring, "The Gospel of Matthew", u: L. E. Keck et al. (eds.), *The New Interpreter's Bible*, VII. (Abingdon Press), Nashville, 1995., str. 89-505, ovdje 176.

⁶⁰ Usp. *Katekizam Katoličke Crkve* (HBK), Zagreb, 1994., br. 1716-1724.

⁶¹ Tek u Isusovo vrijeme ona se izdašnije "počinju otvarati eshatološkim perspektivama" (A. George, *La "forme" des béatitudes ...*, str. 400). Usp. G. H. Eichholz, *Auslegung der Bergpredigt*, str. 26-27.

ostvari spasenje svoga naroda. U povezanosti s takvim božanskim zahvatom i sa srećom koja će odatle proizići za pravednike, Iz 56,2 proglašava “blaženim” čovjeka koji služi pravu i vrši pravicu.⁶² Dn 12,12 izjavljuje: “Blago onomu koji dočeka i dosegne 1335 dana!” Taj će čovjek prisustvovati ostvarenju eshatoloških obećanja, predviđenom za godinu 163.

Spomenimo još riječi iz Tobitove molitve: “Blaženi oni koji te ljube (Jeruzaleme)! Blaženi oni koji će se veseliti zbog tvoga mira! Blaženi svi koji se rastužiše zbog tvojih nesreća, jer će se radovati kad vide svu tvoju slavu, i radovat će se u vijeke” (Tob 13,15b-16a LXX). U vrijeme bijede i poniženja, autor se nadahnjuje na posljednjim poglavljima Izaije (usp. Iz 60,1-4; 66,10) da bi izrazio svoju nadu: sadašnje žalosti promijenit će se u radost; ta sigurnost treba ispuniti srećom i učiniti “blaženima” one koji ljube Jeruzalem i žaloste se zbog njegove sadašnje sudbine.⁶³

Iz židovske izvanbiblijske literature navodimo prije svega *Mojsijevo uznesenje*.⁶⁴ U 10. poglavlju opisuju se kozmički poremećaji koji će se dogoditi u trenutku očitovanja Kraljevstva Božjega (r. 1), kad Gospodin osobno dođe da preuzme obranu svoga naroda protiv poganskih nacija (rr. 2-3 i 7); imajući te događaje u vidu, autor kliče: “Blažen ćeš biti tada, Izraele! Popet ćeš se u visinu i na krilima orla...” (r. 8).⁶⁵ Ovdje spontano dolazi na pamet Pnz 33,29: “Blago tebi, Izraele! Koji narod ko tebe Jahve spašava?” Ali, dok Ponovljeni zakon misli na trajnu zaštitu kojom Bog okružuje svoj narod, *Mojsijevo uznesenje* povezuje sreću Izraela s Božjim eshatološkim zahvatom. Ta je potonja sreća buduća sreća. Henohovo gledište bolje odgovara onomu blaženstava Govora na gori. U njega čitamo: “Blago vama, pravednici i izabranici, jer vaš dio je slavan! Pravednici će biti

⁶² Pásus je parenetičan, ali u eshatološkoj perspektivi. Vjernost je značajna jer o njoj ovisi udioništvo na dobrima ere spasenja koja se iščekuje.

⁶³ Više o tome, vidi: W. D. Davies- D. C. Allison, *The Gospel according to Saint Matthew*, I., Edinburgh, 1988., str. 432.

⁶⁴ Riječ je o spisu koji je sastavljen kratko poslije smrti Heroda Velikoga. Podrobnije o spisu, vidi: D. H. Wallace, *The Semitic Origin of the Assumption of Moses*, TZ 11 (1955.), str. 321-328.

⁶⁵ Izrael će biti premješten u nebo, u visinu zvijezda, i odatle će promatrati svoje neprijatelje na zemlji: motiv radosti i zahvaljivanja (rr. 9-10). - U *Et. Hen.* 99,10 čitamo: “A u one dane će biti blaženi svi oni, koji primaju i poznaju riječi mudrosti, koji paze na putove Svevišnjega, koji hode na putu njegove pravednosti i ne griješe s bezbožnicima, jer oni će se spasiti.”

u svjetlosti sunca i izabranici u svjetlosti života vječnoga; dani njihova života bit će bez kraja, dani svetih bit će bez broja” (*Et. Hen* 58,2-3).⁶⁶ Sreća se ne nalazi samo u eshatološkoj radosti; ona je već u sigurnosti da će se na njoj imati udjela, koja se ima već od sada.⁶⁷

U posljednjim pretkršćanskim stoljećima s vjerom u uskrsnuće pridolazi jedna nova perspektiva budućnosti koja se proteže preko smrti. Naša riječ *blažen* cilja na taj vid budućnosti i utoliko je vrlo smisljena. Ali ne smije se zaboraviti da se čovjek već ovdje i sada proglašava blaženim. On se ne tješi samo s pogledom na onostranost, nego ga ta nada i sigurnost čine sretnim već ovdje i sada.⁶⁸

Eshatološko je blaženstvo obično upravljeno narodu u nevoljama, a obećanje njima buduća je utjeha. Tako u protivnosti s mudrosnim blaženstvom, gdje je moralni poticaj općenito glavni predmet, unatoč deklarativnom obliku, u eshatološkom su blaženstvu osiguranje i nuđenje nade glavni cilj: oči bivaju usmjerene na budućnost, koja će preokrenuti naravne vrijednosti i sadašnju situaciju; ispunjenje se više ne nalazi u ovome svijetu, nego u novome svijetu. Nesretno stanje onih koji su oslovljeni uzima se kao dano za sadašnjost i bit će promijenjeno samo eshatološkim Božjim zahvatom.⁶⁹

1.5. Dva tipa tumačenja biblijskih blaženstava

U povijesti izlaganja postoje dva bitno različita tipa shvaćanja blaženstava. Prvi stav vidi u blaženstvima opomenu na dobro

⁶⁶ Usp. J. Gnilka, *Matthäusevangelium*, I., str. 117. Vidi također: *Sl. Hen* 42,6-14. Tu se proglašava blaženima one koji se boje Gospodina i njemu služe; one koji ispravno sude, koji gole odijevaju i gladnima daju hranu; one koji pomažu siročadi i udovicama, koji hode ispravnim putem, koji vrše milosrđe i prakticiraju blagost, itd. U *Sl. Hen* 52,1-16 izmjenjuju se blaženstva i prokletstva, npr. : “Blažen, tko hodi u miru! Proklet, tko mir razgrađuje!”

⁶⁷ Za druga blaženstva iz ove knjige, vidi: 81,4; 82,4; 99,10; 103,4-5. Iza tih blaženstava stoji iskustvo da onima, koji se u ovome životu trude živjeti u skladu s Božjim uputama, u ovom životu često ide gore nego onima koji se oko toga ne trude. Umjesto da pred tim činjenicama očajaju, s pomuću blaženstva ih se želi ohrabriti i osposobiti da ne izgube nadu u konačnu pobjedu u zajedništvu s Bogom (usp. *Et. Hen* 103,1-4).

⁶⁸ W. Pratscher, *Die Seligpreisungen im Rahmen der Bergpredigt*, str. 172. Više o obliku blaženstava, vidi: A. George, *La “forme” des Beatitudes jusqu’ à Jésus*, u: *Mélanges Bibliques (Festschr. A. Robert)*, Paris, 1957., str. 398-403.

⁶⁹ Vidi: W. D. Davies - D. C. Allison, *The Gospel according to Saint Matthew*, I., Edinburgh, 1988., str. 432.

ponašanje. Mnogi tumači misle da biblijsko blaženstvo pripada prije svega mudrosnoj vrsti. Prema tom shvaćanju, blaženstva se pokazuju kao “klasični oblik moralnoga i religioznoga poticaja”.⁷⁰ Po svom duhovnom sadržaju, ona oblikuju “veliki zahtjev mudrosti...”.⁷¹ Te izjave nisu zaokupljene time da opišu sreću na koju se pozivaju. Njihova je pozornost radije zaokupljena “*putovima koji vode do te sreće*”.⁷² Kratko rečeno, “blaženstva ... pripadaju jeziku mudraca koji poučava; ona pokazuju put sreće”;⁷³ njihova je zadaća da “preporuče predloženi put dobrote” (Izr 14,21; Ps 41,1; Sir 31,8).⁷⁴ Dodjela blaženstva tu ide onima koji djeluju u skladu s višim krjepostima. Prema tom shvaćanju, blaženstva iznose na vidjelo zbroj krjeposti koje bi trebalo slijediti. Jednom riječju, ovdje se ne bi radilo o dodjeli blaženstva, nego o etičkoj opomeni koja je zaodjenuta u ruho blaženstva. Nema sumnje da Isusova blaženstva u Matejevoj verziji ukazuju na put kojim treba ići do svetosti i kršćanskoga savršenstva. To su načela za životni put do kršćanske savršenosti, ukazuju na to što bi kršćani trebali biti.⁷⁵ U tom smislu ona su često bila nazvana uvjetima ulaska u kraljevstvo Božje, uvjetima koje netko treba ispuniti u svom ponašanju da bi mogao ući u kraljevstvo Božje.⁷⁶

⁷⁰ A. George, *La “forme” des béatitudes jusq’ à Jésus*, u: *Mélanges Bibliques rédigés en l’ honneur de André Robert*, Paris, 1957., str. 398-403, ovdje 400. Vidi također: R. Bultmann, *Die Geschichte der syn. Trad.*, str. 80 i 113 sl.; C. H. Dodd, *The Beatitudes*, u: *Mélanges Bibliques rédigés en l’ honneur de André Robert*, Paris, 1957., str. 404-410; G. Eichholz, *Auslegung der Bergpredigt*, Neukirchen, 1965., str. 26 sl.

⁷¹ W. Zimmerli, *Zur Struktur der alttestamentlichen Weisheit*, u: *ZAW* 51(1933.), str. 177-204, ovdje 186. Opširnije o tome, vidi: Chr. Kähler, *Studien zur Form- und Traditionsgeschichte der biblischen Makarismen* (Diss.), Jena, 1974.

⁷² A. George, *nav. dj.*, str. 401 sl.

⁷³ A. Lefevre, *Malédiction et Bénédiction*, u: *DBS*, V. (1957.), str. 746-751, ovdje 748.

⁷⁴ Usp. J. Nolland, *Luke 1,1-9,20* (WBC), Nashville, 1989., str. 280; B. Weber, *Makarismus und Eulogie im Psalter*, u: *OTE* 1 (2008.), str. 202; G. Wenham, “*Prayer and Practice in the Psalms*”, u: B. Becking & E. Peels (ed.), *Psalms and Prayers ...*, Leiden & Boston, 2007., str. 279-295, ovdje 289: “Vidik blaženstva trebao bi potaknuti sve da usvoje put života koji će ga donijeti.”

⁷⁵ Usp. A. Rebić, *Isusova nova pravednost: “Blago gladnima i žednima pravednosti: oni će se nasititi!”* (Mt 5,6), u: M. Vugdelija (ur.), *Govor na gori*. Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa (SB), Split, 2004., str. 15.

⁷⁶ H. Weder smatra da se to etičko tumačenje blaženstava potpuno nasukava na blaženstvu ožalošćenih i gladnih. On drži da na tim blaženstvima biva jasno da nije u vidu određeno ponašanje, nego određena situacija, položaj u kojemu se oslovljeni nalaze (vidi: H. Weder, *Die “Rede der Reden”*, Zürich, 1987., str. 45). Ta bi opaska vrijedila za Lukinu verziju tih blaženstava, ali ne i za Matejevu.

U čemu sreća blaženika ima svoj temelj? Na to odgovara drugi dio: on je stablo koje donosi plodove, ono što on čini, to uspijeva (Ps 1,1-3). Blaženstvo dakle ima svoje utemeljenje u povezanosti između dobroga ponašanja i pozitivnoga ishoda. Poznato je da je to osnovno načelo mudrosnoga mišljenja. Ono počiva na pretpostavci da dobro ponašanje nužno sa sobom nosi nagradu, dok neispravno ponašanje neizostavno prati kazna. Blaženstva upućuju čovjeka na ponašanje koje se isplati, koje mu pomaže da dođe do sreće.⁷⁷

Poznato je da je to umovanje već u starozavjetnom vremenu dospjelo u krizu. Na osnovi iskustva postalo je jasno da "Bog ne plaća svake subote", da i čestiti ljudi, i to posebno oni, moraju podnositi mnoge nevolje za svoga zemaljskoga života. Postoje različiti pokušaji kako se ponašati s tim iskustvom. Jedan je da se nastavi vjerovati, protiv svakoga privida iskustva, da dobro vladanje biva nagrađeno sa srećom. Drugi je izlaz da se nagrada za dobro ponašanje, za koju nam se čini da se ne ostvaruje u ovome životu, pomakne u eshaton. Neporočan život u skladu s Božjim zakonom donijet će blaženstvo, ako ne u ovome životu, onda u drugome. Polazeći od ovoga osvjedočenja, jedno ponašanje, koje se gledajući čisto ovosvjetski ne isplati, može biti sasvim ispravan odabir. Postoji očito djelovanje koje se daje utemeljiti samo s pogledom na onostranost.

I obratno, jedna druga skupina egzegeta vidi u blaženstvu izvedenicu ili zamjenu blagoslova, način blagoslova koji mogu upotrijebiti i laici.⁷⁸ Prevodeći 'ašre' sa "svaka sreća onomu", C. Keller nastavlja tumačiti: "Hebrejsko je blaženstvo *blagoslov*. Značajno je da u nekom od najstarijih poznatih primjera, ono se izgovara u korist izvjesnih prisutnih osoba. Blaženstvo ne želi slaviti njihovu aktualnu sreću; ono gleda na njihovu budućnost. Onomu komu se kaže 'ašrekha', želi se uspješna i sretna budućnost..."⁷⁹ Blaženstvo je prikladno sredstvo da se osigura ta željena sreća. Međutim, blagoslov kao i blaženstvo

⁷⁷ H. Weder, *Die "Rede der Reden"* (TVZ), 1987., str. 42.

⁷⁸ Usp. S. Mowinckel, *Psalmstudien, V. Segen und Fluch in Israels Kult und Psalmendichtung*, Oslo, 1923., str. 1 sl., 10 sl., 54,88; A. Weiser, *Die Psalmen*, Göttingen, 1959., str. 59; F. Vattioni, *Beatitudini*, str. 17; H. Gunkel, *Einleitung in die Psalmen*, str. 296: "... Dopušteno je dakle smatrati blaženstvo, koje se uvodi s ašre, kao formulu istinskoga i pravoga blagoslova laika."

⁷⁹ C. Keller, *Les "béatitudes" de l' A. T.*, str. 92.

uključuju po sebi uvijek jedan poticaj, moralnu pouku.⁸⁰ Ubrzava se propast prekršitelja i blagoslov onoga koji je opslužitelj. Blagoslov-Blaženstvo: “Blago onome koji misli na uboga i slaba: u dan nevolje Jahve će ga spasiti!” (Ps 41,2), želi potaknuti budućeg nadarbenika, tko god on bio, da intervenira u korist ubogoga.⁸¹ Iz svega toga jasno proizlazi da upotreba blaženstva u sapiencijalnoj pouci ima duboke religiozne korijene. Točnije, “blaženstva uvode (ili održavaju) u sapiencijalnoj pouci religioznu dimenziju odnosa s Bogom”.⁸² I u tom kontekstu, blaženstvo ostaje formula blagoslova, smatraju pobornici ovoga drugog tumačenja.

Čini nam se da su ova dva tumačenja biblijskih blaženstava neprimjerena i jednostrana. Već se A. Descamps kritički osvrnuo na jednostrani pokušaj da se blaženstva Staroga zavjeta svode isključivo na mudrosni tip.⁸³ S druge strane, kulturno je tumačenje podvrgao oštroj kritici W. Janzen; ovaj autor jasno iznosi na vidjelo sve ono što, s literarnog gledišta, razlikuje formulaciju blaženstava od one blagoslova: radi se o dvije potpuno različite književne vrste i ništa ne dopušta da se izvodi blaženstva iz blagoslova.⁸⁴ Blaženstva se razlikuju dakle od blagoslova koji namjeravaju dati tu sreću. Sudeći po tekstovima, blaženstvo se ne predstavlja izvorno kao sredstvo koje naznačuje put koji treba slijediti da bi se bilo sretno, niti kao formula blagoslova⁸⁵ koji želi priopćiti sreću: blaženstvo konstatira i proglašava tu sreću. To je čestitka sretnom čovjeku, kojemu se blaženstvo upravlja.⁸⁶ Kada kraljica Sabe, u prisutnosti Salomonovoj, kliče: “Blago tvojim ljudima, blago ovim tvojim slugama, koji stalno stoje u

⁸⁰ O blaženstvima i blagoslovima u Psaltiru, vidi: B. Weber, *Makarismus und Eulogie im Psalter*, u: *OTE* 1 (2008.), str. 193-218.

⁸¹ Usp. C. Keller, *Les “béatitudes” de l’A. T.*, str. 94.

⁸² Isti, *nav. dj.*, str. 95.

⁸³ Vidi: A. Descamps, *Les Justes et la Justice dans les évangiles et le christianisme primitif, hormis la doctrine proprement paulinienne*, Louvaine-Gembloux, 1950., str. 165-176.

⁸⁴ Za sve vidi: W. Janzen, ‘*Asre in the Old Testament*, u: *HTR* 58 (1965.), str. 215-226.

⁸⁵ U Septuaginti μακάριος prevodi samo *ašre*, tako da značenje formule *baruk* (blagoslovljen: obično preveden s εὐλογητός. za shvaćanje pozadine Mt 5,3-12 = Lk 6,20-23 mora biti minimalno.

⁸⁶ Radi se o “formuli čestitanja”: H. J. Kraus, *Psalmen*, I , str. 2; G. Eichholz, *Auslegung der Bergpredigt*, str. 26-27. Usp. E. Lipinski, *Macarismes et psaumes de congratulation*, u: *RB* 75 (1968.), str. 321-367; W. Kaeser, *Beobachtungen zum alttestamentlichen Makarismus*, u: *ZAW* 82 (1970.), str. 225-250.

tvojoj nazočnosti i slušaju tvoju mudrost!” (1Kr 10,8 = 2Ljet 9,7): jasno je da kompliment želi iskazati poštovanje kralju osobno.⁸⁷ U starom psalmu koji uokviruje “Mojsijeve blagoslove” na kraju čitamo: “Blago tebi, Izraele! Koji narod ko tebe Jahve spašava? On štiti te tvoj što te brani i mač tvoj slavodobitni” (Pnz 33,29). To je krik radosti i udivljenja za povlasticu Izraela, ali i pohvala dana Bogu koji štiti svoj narod. Tu se oslobođenje od ropstva slavi s jednim blaženstvom. Religiozna blaženstva imaju često smisao himna i doksologije. Izraz su Božje naklonosti prema osobama.⁸⁸ Perspektiva nije ona pareneze, ni ona ritualnog blagoslova. U proroka blaženstvo je služilo da “izrazi pouzdanje u Božji zahvat koji ima dovesti u red sadašnju nesretnu situaciju” (Iz 30,18; Jr 17,7-8; Dan 12,12).⁸⁹

1.6. Zaključak

Izvanjski gledano nalaze se Isusova blaženstva vrlo blizu apokaliptičkim blaženstvima. I kod Isusa se blaženstva utemeljuju s Božjim Kraljevstvom, i u matejevskim blaženstvima radi se o primjerenom ponašanju. Ipak ne stoji - i to je jedna prva značajna razlika - ispunjenje Zakona u prvom planu. Ni na jednom se mjestu vršitelj Zakona ne proglašava blaženim. Od apokaliptičkoga gledanja razlikuje se Isus bitno u svojem shvaćanju vremena. Najvrjednija razlikovna značajka je: Isusu je stalo do uprisutnjenja Kraljevstva Božjega. Dok je apokaliptika računala s jednim novim vremenom, koje se sa sadašnjim vremenom sastaje samo utoliko ukoliko će mu učiniti kraj, u Isusa se radi odlučno o prodoru Kraljevstva Božjega u sadašnjost, dakle upravo o tome da novo vrijeme uzima staro pod svoj utjecaj.⁹⁰ Prema apokaliptičkom mišljenju sadašnje se vrijeme ispunjuje vršenjem Zakona. To vršenje dakle nije određeno od

⁸⁷ Usp. *Odiseja* VI, 154-155, gdje Odisej, opčaran dražesnošću i ljepotom Nauzike, kliče: “Tri put blaženi tvoj otac i tvoja uzvišena majka! Tri puta blažena i tvoja braća!” Očito je da se jeka tog uzvika čuje i u Ovidija (*Matamorfoze* IV, 322-324): “Qui te genuere beati, et frater felix, et fortunata profecto si qua tibi soror est, et quae dedit ubera nutrix.” Iako u neizravnom obliku, kompliment je upravljen samoj djevojci.

⁸⁸ Usp. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke I-IX* (AB), New York, Doubleday, 1970., str. 632.

⁸⁹ J. Maniparampil, *Happiness of the Mourners!* (Mt 5,4), u: *Jeevadhara* 230 (2009.), str. 118; J. Nolland, *Luke 1,1-9,20* (WBC), Nashville, 1989., str. 280.

⁹⁰ Vidi: H. Weder, *Die “Rede der Reden”* (TVZ), Zürich, 1987., str. 43.

novoga eona. Protivno tome kod Isusa sadašnje djelovanje nema karakter čekanja, nego djelatnoga stava na blizu kraljevstvo Božje. Isus je cjelokupni svoj život, svoje naviještanje jednako kao i svoje djelovanje shvatio kao uprisutnjenje Kraljevstva Božjega. U taj sklop trebaju se staviti i Isusova blaženstva.⁹¹ Blaženstvo postoji samo u povezanosti s Kraljevstvom Božjim. I možemo ga “pravo shvatiti samo u kontekstu Kraljevstva Božjega: Kraljevstvo je Božje konačno tu, među nama, pa su siromašni-ožalošćeni-krotki-progonjeni konačno oslobođeni, sretni, radosni, veseli. I na tome im čestitamo!”⁹² Radije nego sreća u svjetskom smislu, blaženstvo se sastoji u dubokoj unutarljivoj radosti onih koji su dugo iščekivali spasenje od Boga i koji sada počinju kušati njegovo ispunjenje. Drugim riječima, blaženstvo opisuje neshvatljivu sreću onih koji participiraju na Kraljevstvu koje Isus naviješta.⁹³

Sreća koju proglašavaju blaženstva može se promatrati s različitih gledišta. U religioznim blaženstvima Biblije radi se ponajčešće o sreći koju ljudi već sada uživaju zahvaljujući božanskoj naklonosti, zalogu svih dobara. Kada se blaženstvo smješta u eshatološku perspektivu, može se odnositi na sreću koju će izabranici uživati u budućem svijetu. To je slučaj u *Psalmina Salomonovim*: “Blago onima koji će živjeti u one dane, da promatraju sreću koju će Bog darovati Izraelu, kad sabere plemena” (17,44). U istom smislu na drugom mjestu se kaže: “Blago onima koji će živjeti u one dane, da promatraju dobročinstva koja će Gospodin dati budućoj generaciji, kojom će vladati žezlo Krista Gospodina ...” (18,6). Blaženstva iz Lk 14,15 i Otk 19,9 mogu se shvatiti u istom smislu.⁹⁴ Druga blaženstva međutim proglašavaju blaženima one koji uživaju već sada povlasticu koja je povezana s krajem vremena, kao u ovom blaženstvu: “Blago očima koje gledaju što vi gledate! Kažem vam: mnogi su proroci i kraljevi željeli vidjeti što vi gledate, ali nisu vidjeli; i čuti što vi slušate, ali nisu čuli!” (Lk 10,23-24).⁹⁵ Na kraju,

⁹¹ Vidi: H. Weder, *Die “Rede der Reden”* (TVZ), Zürich, 1987., str. 46.

⁹² A. Rebić, *Blaženstva* (KS), Zagreb, 1986., str. 35.

⁹³ Usp. D. A. Hagner, *Matthew 1 - 13*, Nashville, 1993., str. 91.

⁹⁴ Treba ipak reći da se navedena blaženstva mogu shvatiti i tumačiti na dva različita načina. “Blago onome koji bude blagovao u kraljevstvu Božjem!” (Lk 14,15), može se shvatiti u smislu da će taj čovjek biti sretan kad bude blagovao, ili u smislu da je on sretan već sada jer će blagovati.

⁹⁵ Vidi također: Mt 13,16-17; Mt 11,6 = Lk 7,23; Mt 16,17.

mogu se proglašavati blaženima od sada oni koji su pozvani da uživaju eshatološku sreću pri dolasku kraljevstva Božjega. U tom smislu, očito, progonjeni iz posljednjega blaženstva nazvani su “blaženima” i pozvani da se vesele na pomisao nagrade koja im je rezervirana u nebesima. To je motrište najvećeg dijela blaženstava Novoga zavjeta.⁹⁶ Ono stoji u osnovi prvih triju blaženstava Govora na gori: siromasi, ožalošćeni, gladni trebaju se smatrati blaženima zbog utjehe koju će im dati skori dolazak Kraljevstva Božjega. Identično je gledište i u blaženstvima koja su vlastita Mateju: blagi, milosrdni, čisti srcem, mirotvorci, blaženi su jer je njima zajamčena Božja dobrohotnost u vrijeme suda. U istom se smislu treba shvatiti blaženstvo progonjenih u 1Pt 4,14 i ono u Jak 1,12. I sveukupnost blaženstava Otkrivenja govore o sadašnjoj sreći koja je motivirana obećanjem eshatološke sreće na kraju vremena (Otk 1,3; 14,13; 16,15; 19,9; 20,6; 22,7.14). Odatle se zaključuje da blaženstvo seže dalje od zemaljskoga života ili ljudskih mogućnosti.

Blaženstva ocrtavaju stavove istinskih učenika, onih koji su prihvatili zahtjeve Kraljevstva Božjega, za razliku od stavova “čovjeka ovoga svijeta”. Ona istodobno ukazuju na pozitivni ishod takvoga oblika života. Ustvari, u drugom dijelu svakoga blaženstva navodi se nagrada za učenje. Osim u prvom i posljednjem blaženstvu, vrijeme je obećanja uvijek buduće, po čemu se može zaključiti da ono najbolje tek ima doći kada se Kraljevstvo Božje konačno uspostavi i njegovi podanici uđu u njegov posjed. Ipak sadašnje vrijeme u dva blaženstva (Mt 5,3.10) upozorava nas protiv isključivo budućega tumačenja, jer Bog te stavove nagrađuje postupno. Naglasak nije toliko na vremenu, sadašnjem ili budućem, koliko na izvjesnosti da učenje neće biti uzaludno.⁹⁷

U svakom slučaju, Isusova se Blaženstva mogu pravilno shvatiti samo u kontekstu Kraljevstva Božjega.⁹⁸ Za Isusa, samo uspostava Božjega kraljevstva može donijeti blaženstvo, radost na zemlji koja je izmučena siromaštvom, patnjom i smrću. Kraljevstvo je Božje konačno tu, među nama, pa su siromašni, ožalošćeni, krotki, gladni i žedni pravednosti sretni, radosni. Isus

⁹⁶ Usp. F. Hauck, u: *TWNT*, IV., str. 369-370; H. Weder, *Die “Rede der Reden”* (TVZ), Zürich, 1987., str. 43.

⁹⁷ Usp. R. T. France, *Evandjelje po Mateju* (Logos), Daruvar, 1998., str. 112-113; H. Weder, *Die “Rede der Reden”* (TVZ), Zürich, 1987., str. 46.

⁹⁸ Usp. H. Weder, *Die “Rede der Reden”* (TVZ), Zürich, 1987., str. 43.

ih proglašava blaženima. U tome se nalazi posebnost Isusovih blaženstava: ona su bitno određena djelomično ostvarenom eshatologijom.⁹⁹

Isus naviješta svoje evanđelje kao program sreće i po njemu nudi naše potpuno ostvarenje u Bogu. No ta poruka može biti prihvaćena i shvaćena samo vjerom koja uključuje potpuni preobrat naše ljestvice vrijednota, korjenitu promjenu u odnosu na logiku svijeta i, konačno, promjenu naše slike o Bogu. Vjerovati srcem u Božje obećanje znači postati građaninom njegova Kraljevstva i Isusovim slušateljem na Gori blaženstava. Bog započinje kraljevati tamo gdje se počinje ostvarivati obećana sreća. Pozvani smo, dakle, da sreću učinimo našim životnim programom, da svjedočimo radost kao svagdanji stil života.

S pomoću svojih Blaženstava Isus nas uvjerava da sreća može nastati i živjeti u bilo kojoj ljudskoj situaciji, neovisno o tome koliko je ona mučna. Upravo tamo gdje ne postoje razlozi za radost, Bog dolazi da obeća radost i učini je mogućom. Tko to vjeruje i po toj vjeri živi, Isus ga proglašava blaženim, njemu već pripada kraljevstvo nebesko. U Isusovim su blaženstvima ovostranost i onostranost spojene. Niti se radi samo o sreći i blagostanju u ovome svijetu, niti se radi samo o spasenju i blaženstvu u budućem svijetu.

2. BLAŽENSTVA I GOVOR NA GORI

U Novom zavjetu, Govor na gori s Blaženstvima na početku je “manifest za program s pomoću kojega je Isus polučio početni uspjeh sabirući oko sebe siromahe, gladne, krotke, potlačene i progonjene”.¹⁰⁰ Isus je naviještao evanđelje, koje je *radosna vijest* za određene ljude. Tko su ti? Blaženstva su odgovor.

Osam Matejevih blaženstava, četiri Lukina blaženstva i četiri “jao vama”, tvore početak jednoga Govora koji je bitno istovjetan iako pod dva različita oblika. Danas se općenito smatra da su Matej i Luka primili perikopu Blaženstava združenu s tim Govorom kojega ona tvore prolog u jednoj i drugoj verziji.¹⁰¹ Ne

⁹⁹ Usp. J. Gnilka, *Matthäusevangelium*, I., str. 117; W. Wiefel, *Das Evangelium nach Matthäus*, Leipzig, 1998., str. 82.

¹⁰⁰ A. Lesk, “*Matthew*” (The International Bible Commentary), Bangalore, 1998., str. 1317-1396, ovdje 1336.

¹⁰¹ Usp. L. Sabourin, *Matteo*, I., str. 366.

smije se, stoga, nikada zaboraviti da su Blaženstva neodvojiva od Govora na gori. Ona su uvod koji daje opće usmjerenje onome što slijedi; s druge strane, ona primaju istodobno svjetlo od onoga što slijedi.¹⁰² Njihov literarni položaj na početku Govora na gori izražava njihov najviši autoritet. Vrijedno je stoga utvrditi odnos između tih Blaženstava i ostatka Govora na gori.

Između Blaženstava i ostatka Govora na gori postoji duboki kontinuitet. Sreća koju Blaženstva dodjeljuju siromasima u duhu, krotkima, progonjenima itd. posebnoga je tipa. S jedne strane vezana je uz obećanje, čije se ostvarenje treba dogoditi; ona može koegzistirati s patnjom, kako biva očito u slučaju progonjenih. Radi se o sreći nade, koja anticipira onu koja će biti dana u trenutku dolaska Kraljevstva Božjega. Ako su te osobe blažene već od sada, one su to zbog radosne sigurnosti koju imaju da vide ostvarenu sigurnu nadu. Obećanja koja prate svako od blaženstava smještaju se u čisto eshatološku perspektivu.

Ali ta sreća ne podržava se samo od nade u budući događaj. Ona je neodvojiva od stvarnosti koja se živi, od duhovnih raspoloženja i od konkretnih stavova, na koja su vezana obećanja. Ljudi kojima se ovdje čestita blaženi su jer ispunjavaju nužne uvjete da bi imali udjela na obećanju. Sigurno formula može biti bezuvjetna, ali način na koji prvi član blaženstva opisuje nadarbenika obećanja teži očito da prikaže značajku koja ga karakterizira kao uvjet koji treba ispuniti da bi se zajamčilo dobročinstvo. To je tako jasno da Blaženstva, pod njihovim čisto deklarativnim oblikom, uključuju poziv da se stavi u raspoloženja koja se traže da bi se primilo obećanje.

Nije teško uočiti da se dvije komponente sreće,¹⁰³ o kojoj govore Blaženstva, ponovno nalaze duž čitavoga Govora na gori.

¹⁰² Usp. A. Rebić, *Blaženstva* (KS), Zagreb, 1986., str. 17; E. Reinmuth, *Anthropologie im Neuen Testament* (A. Francke Verlag), Tübingen, 2006., str. 61; Papinska biblijska komisija, *Bibel und Moral*, Bonn, 2009., str. 141. 208.

¹⁰³ Ovdje trebamo barem spomenuti treću komponentu: događaj spasenja ostvaren Isusovim poslanjem, nova situacija koju to poslanje stvara u povijesti spasenja. Na razini Isusova ministerija, to je promatranje u prvom planu: neposredni i odlučni razlog, snagom kojega siromasi bivaju proglašeni blaženi, stoji u prisutnosti Božjega Poslanika, koji uvodi posljednja vremena. Ta perspektiva ne iščezava potpuno u Mateja, u kojega se Govor na gori predstavlja kao izraz "evanđelja Kraljevstva" (4,23), kao promulgacija mesijanskoga zakona za posljednja vremena. Taj zakon ne može se shvatiti neovisno o osobi Onoga koji ga formulira, u kojemu se Božja volja očituje u potpunosti. To biva posebno jasno u slučaju blaženstva siromaha u duhu i onoga krotkih: ona nalaze svoju

Prije svega Govor se postavlja, od početka do kraja, u perspektivu eshatološkoga događaja. To je gledište u 5,20, koje formulira uvjet koji treba zadovoljiti da bi se moglo “ući u kraljevstvo nebesko”. Dvije ga prve antiteze ponovno preuzimaju pod oblikom prijetnje, koja evocira sud Božji i osudu na pakao (5,21-30). Ista se misao ponovno vraća u pouci o dobrim djelima: ta neće biti nagrađena, ako ne budu učinjena da se sviđi Bogu (6,1-18); u upozorenjima protiv preokupacije za zemaljska dobra: treba zgrtati blaga na nebu (6,20) i tražiti prije svega Kraljevstvo i pravednost Božju (6,33); u pozivima: “Ne sudite da ne budete suđeni” (7,1), “Uđite na uska vrata...” (7,13). Sud biva evociran također prisposobom o dvije kuće (7,24-27).

Eshatološki istek ne opisuje se zbog samog sebe. On je zanimljiv samo u mjeri u kojoj kvalificira sadašnji trenutak i u kojoj dariva smisao sadašnjoj egzistenciji. Život će biti uspjeh ili neuspjeh, prema tome kakav će sud Bog o njemu dati. Ponašanje Isusova učenika treba stoga biti potpuno određeno mišlju na taj sud, koji će pripustiti jedne u sreću Kraljevstva, a druge odbaciti u muke paklene. Nikakva briga ne bi smjela uzeti premoć nad onom da se ispuni uvjete uz koje je vezan ulazak u Kraljevstvo.

Istina, Blaženstva stavljaju naglasak na obećanje koje se daje određenim kategorijama ljudi, na osnovi kojega oni zaslužuju da im se čestita i da budu nazvani blaženi. Ali to prikazivanje uključuje poziv da se ostvare uvjeti uz koje je obećanje vezano. Taj poticaj, implicitan u Blaženstvima, postaje eksplicitan u rr. 13-16, koje je evanđelist njima združio. Ostatak Govora poziva da se prizna sva težina toj implikaciji i parenetičnom dometu koji ona dodjeljuje Blaženstvima. Ta se ne ograničuju da proglase blaženstvo siromaha i drugih, nego žele potaknuti kršćane da se stave u ista raspoloženja koja će dopustiti njima da imaju udjela na Kraljevstvu.

Kako u Blaženstvima tako i u ostatku Govora na gori nalazimo opisane ideale i djelotvornu nakanu onih koji žele živjeti u duhu Kraljevstva.¹⁰⁴ U Blaženstvima je to izraženo u obliku čestitke za one koji prijanjaju tom načinu života, dok

jeku u izjavi koju Isus daje o sebi samom u Mt 11,29 (usp. i navod Zah 9,9 u Mt 21,5 i onaj Iz 42,1.4 u Mt 12,18-21). Treba ipak priznati da je taj vid poruke, dosta jasan na razini prvotne formulacije blaženstava, mnogo teže otkriti u matejevskoj redakciji blaženstava i Govora na gori.

¹⁰⁴ Usp. Papinska biblijska komisija, *Bibel und Moral*, Bonn, 2009., str. 141.

u ostatku govora imamo radije poticaj učenicima da suobliče svoje ponašanje tim idealima.¹⁰⁵ Drukčije rečeno, blaženstva su eshatološki proglas Kraljevstva. Ono što slijedi jest *magna carta* Kraljevstva za učenike. Što Isus predlaže, sigurni je temelj, i osoba koja gradi na tim načelima na čvrstom je temelju.¹⁰⁶

Blaženstva iznose na vidjelo kako se Bog ophodi sa svijetom. Za njega su blaženi oni koji su njemu blizi, kojima vrijedi njegova naklonost, koji nešto od njega pokazuju. Oni pokazuju slabost Božju, koja je jača od ljudske jakosti, njegovu krotkost, njegovu glad za pravednošću, njegovu mirotvorstvo i milosrđe. Upravo tu ima etička komponenta, koja je Mateju tako značajna, svoje logičko mjesto.¹⁰⁷

Za tu višu pravednost Isus nije samo objavitelj, nego i model. Osnovni se princip izriče u Mt 5,17-20. Tu se navodi program za čitavu Isusovu djelatnost: “Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon ili Proroke. Nisam došao ukinuti, nego ispuniti” (5,17). Osoba, djelovanje i nauk Isusov znače objavu onoga što je Bog htio sa Zakonom i s pomoću Proroka, i istodobno objavljuju stvarnost i kvalitetu Kraljevstva Božjega. Vrhunac je ovoga govora izjava: “Budite dakle savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski!” (5,48). Ovdje se ideja o čovjeku, koji je stvoren kao “slika i prilika Božja” (Post 1,26), ponovno preuzima i prenosi na područje morala. Bog sam najviši je uzor za sve djelovanje. Stoga opomena: “Tražite najprije Kraljevstvo i pravednost njegovu” (6,33) i nužda da se vrši “volja Oca nebeskoga” (7,21). Krist je savršeni uzor te moralne savršenosti (Mt 19,16-21).

Polazeći od konteksta u kojem se nalaze, jasno je da se Blaženstva ne mogu uzeti kao izliku da se idealizira ljudsku bijedu pod bilo kojim oblikom, i još manje da se na nju potiče. Isto bi tako bilo neispravno shvatiti blaženstvo progonjenih kao poticaj na pasivnu rezignaciju, koja jedino rješenje vidi u čekanju na onostranost. Nema sumnje da Crkva, slijedeći Isusa, onima koji pate daje riječ utjehe i ohrabrenja. S druge strane,

¹⁰⁵ Vidi: L. Sabourin, *Matteo*, I., str. 366; A. Rebić, *Blaženstva*, str. 16.

¹⁰⁶ Vidi: J. Vadakkedom, *Proclamation of the Kingdom of Heaven: The Structural Key to the Gospel of Matthew*, u: *Bible Bhashyam* 1 (2010.), str. 3-33, ovdje 32.

¹⁰⁷ Vidi: E. Reinmuth, *Anthropologie im Neuen Testament* (A. Francke Verlag), Tübingen, 2006., str. 63.

“tekst Blaženstava sadržava zahtjeve koje kao krjeposti treba prakticirati”.¹⁰⁸

2.1. *Dvije verzije Blaženstava: sinoptička usporedba*

Govor na gori započinje s blaženstvima kako u Mateja tako i u Luke (Mt 5,3-10 = Lk 6,20b-23).¹⁰⁹ I Matej i Luka svoju verziju Blaženstava stavljaju u usta Isusu. Mi međutim znamo da su Isusove riječi prije nego su zapisane u današnjem obliku prošle dugi stadij usmene predaje. Taj je stadij trajao više od triju desetljeća i sigurno je ostavio traga na formulaciji Isusovih riječi i izjava.¹¹⁰ Toj su formulaciji sigurno svoj doprinos dali i sastavljači evanđelja u svom redakcijskom radu. Da bismo ponovno Isusove riječi i izjave, barem približno, razotkrili u njihovu izvornom isusovskom obliku, potrebno je prekopati te različite stadije usmene predaje. To se postiže sinoptičkom usporedbom paralelnih tekstova, kritikom predaje, literarnom kritikom i kritikom redakcije. Taj je posao neizostavan u tumačenju pojedinih ulomaka iz sinoptičkih evanđelja. Samo tako možemo uočiti posebne teološke naglaske koje su Isusove riječi i izjave poprimile u različitim evanđeoskim verzijama.

U svom prvotnom, isusovskom izdanju, Blaženstva su imala bitno mesijanski domet. Bila su prije svega izražaj proglaša

¹⁰⁸ Papinska biblijska komisija, *Bibel und Moral*, Bonn, 2009., str. 142. Potanje o tome, vidi: M. Zovkić, *Blaženstva - Isusov poziv na spašeničko i spasonosno čudoređe (Mt 5,3-12; Lk 6,20-26)*, u: *Nova et Vetera*, Sarajevo, 1983., str. 9-19; Isti, *Elementi globalne etike u Novom zavjetu*, u: *Interpres Verbi*. Zbornik u čast Ljudevita Rupčića (ZIRAL), Mostar, 1998., str. 182.

¹⁰⁹ Otvarajući tekstovi s blaženstvima bili su poznati u starini kao uspješno retoričko sredstvo. Ovdje upućujemo samo na otvaranje čitave Knjige psalama (Ps 1,1) i njezinih pojedinih dijelova (Ps 31,1; 40,2; 105,3; 111,1; 118,1). Vidi: H. Frankemölle, *Matthäus. Kommentar 1* (Patmos Verlag), Düsseldorf, 1999., str. 207.

¹¹⁰ To naizmjenično suprožimanje i rasvjetljavanje između pisane i usmene predaje nastavlja se i poslije nego su evanđelja bila napisana. Značajne su u tom pogledu sljedeće riječi Papije iz Hierapolis: “Ako je bilo gdje netko, tko je slijedio poslije Starješina, došao, ja sam se raspitivao o izvješćima Starješina: Što je Andrija ili što je Petar rekao, ili što Filip ili što Toma ili Jakov ili što Matej ili bilo tko drugi od Gospodinovih učenika, ili što su Aristion ili Starješina Ivan, (oba) Gospodinovi učenici rekli: Jer ja sam bio mišljenja, da ti (izvještaji koji potječu iz knjiga) neće meni tako mnogo koristiti kao izvještaji od glasa koji živi i ostaje” (*Fragment 2* = Euzebije, *Hist. ec.* III. 39,3). Dakle, Papija, koji je živio na početku II. stoljeća, daje prednost živim sjećanjima onih koji su čuli očevidce, pred onim što se nalazi napisano u knjigama.

radosne vijesti: Mesija je stigao!¹¹¹ Eshatološko Božje Kraljevstvo stupa na scenu. U tom svom izvornom obliku, Blaženstva su bila “kerigmatska poruka par excellence: obećanje božanskoga milosrđa religioznim dušama, ne onima koje se mogu pozvati na svoja djela, nego onima koje (...) očekuju sve od Boga”.¹¹² U kasnijim prečitavanjima ona su pretrpjela izmjene. Gledište evanđelista ne koincidira točno s prvotnim gledištem, jer je svaki od njih otisnuo svoj sastav svojim posebnim preokupacijama. I doista, između tih dviju sinoptičkih verzija Blaženstava postoje znatne razlike: Matej ima devet blaženstava;¹¹³ Luka četiri, koja su pojačana s četirima “jao”.¹¹⁴ Četiri Lukina blaženstva odgovaraju četirima Matejevima, ali i u tim blaženstvima postoje mnoga razmimoilaženja bilo u obliku, bilo u smislu.¹¹⁵ Danas se općenito drži da je Lk 6,20-23 - glede broja i opsega, ali i glede oblika i sadržaja - bolje sačuvao predaju blaženstava iz Q.¹¹⁶ Čini se ipak da se ne može automatski priznati apsolutni prioritet nijednoj od dviju verzija blaženstava.¹¹⁷

Nas zanima način kako je perikopa Blaženstava bila sastavljena. Očito je da se u njima može razlikovati jedna zajednička potka i ono što dolazi od evanđelista ili od njihovih posebnih predaja.¹¹⁸ Dvije recenzije Blaženstava (kao i čitavoga

¹¹¹ “Nisu izraz dodijeljenoga blagoslova, nego priznanje aktualnoga stanja sreće ili blagoslova - proglas koji potvrđuje, često naznačujući da je stigla eshatološka radost” (R. E. Brown, *Introduzione al Nuovo testamento* - Queriniana - Brescia, 2001., str. 261, bilj. 14).

¹¹² A. Descamps, *Les Justes et la Justice dans les évangiles et le christianisme primitif*, Louvaine - Gembloux, 1950., str. 165. Usp. F. Zeilinger, *Ein Kommentar zur “Bergpredigt”*, str. 34.

¹¹³ Budući da je deveto blaženstvo u Mt 5,11-12 samo primjena ili tumačenje osmoga blaženstva, sasvim je logično smatrati da ima osam blaženstava.

¹¹⁴ Vidi: A. Sand, *Das Evangelium nach Matthäus* (RNT), Regensburg, 1986., str. 100; R. T. France, *The Gospel of Matthew*, Michigan, 2007., str. 162.

¹¹⁵ Usp. H. Frankemölle, *Die Makarismen (Mt 5,1-12; Lk 6,20-23). Motive und Umfang der redaktionellen Komposition*, u: *BZ* 15 (1971.), str. 52-75; B. Estrada, *The Last Beatitude. Joy in Suffering*, u: *Biblica* 2 (2010.), str. 187-209, ovdje 188.

¹¹⁶ Usp. G. Strecker, *Seligpreisungen*, str. 257; H. Frankemölle, *Die Makarismen (Mt 5,1-12 / Lk 6,20-23)*, str. 58; W. Wiefel, *Das Evangelium nach Matthäus*, Leipzig, 1998., str. 80.

¹¹⁷ Potanje o tome, vidi: G. Strecker, *Les macarismes du discours sur la montagne*, u: M. Dedier (izd.), *L'Évangile selon Matthieu. Rédaction et théologie* (BETHL XXIX.), Gembloux, 1972., str. 185-208, ovdje 185; M. Vugdelija, *Blaženstvo siromaha (Mt 5,3; Lk 6,20)*, u: *CUS* 1 (2002.), str. 8-37, ovdje 10-14.

¹¹⁸ Čini se da nije moguće sve te razlike između dviju verzija pripisati jednostavnim redakcijskim preinakama evanđelista na jednom istovjetnom predlošku. Danas velika većina egzegeta smatra da se te razlike duguju činjenici da Matej i Luka

Govora na gori) pretpostavljaju jedinstvenu početnu predaju, predaju koja izgleda da je postojala već u pisanom obliku. Sličnosti nam se čine previše precizne a da ne bismo pretpostavili zajedničku literarnu bazu, pisani dokument na grčkom;¹¹⁹ razlike su, s druge strane, previše vrijedne a da bi jedna redakcija mogla biti smatrana kao samovoljna prerada druge. U svakom slučaju, treba pretpostaviti postojanje jednoga zajedničkog izvora, posrednoga ili neposrednoga. Sve se sličnosti ne mogu protumačiti polazeći jedino od usmene predaje.

312 2.2. *Blaženstva u Lukinoj verziji (6,20 - 7,1)*

U Luke imamo samo četiri blaženstva, dok ih Matej ima osam. I u njega blaženstva otvaraju ovaj nastupni Isusov govor. Očito je da u njima odjekuje program Isusova ministrija odčitana u sinagogi u Nazaretu uz pomoć proroka Izaije (usp. Lk 4,16-21).¹²⁰

U Lukinoj verziji blaženstva su proglašena pred učenicima i na njih se odnose. Pošto su se oni okupili oko Učitelja (Lk 6,17-19), Isus je započeo govoriti: “Blago vama, siromasi, ... Blago vama koji sada gladujete... Blago vama koji sada plaćete... Blago vama kad vas ljudi zamrže...” Ali, ne samo Dvanaestorica, nego svi Isusovi učenici označeni su kao siromasi, kao oni koji gladuju, koji plaču. Govoreći o “siromasima”, “o gladnima”, “o onima koji plaču”, o “progonjenima”, Isus ne opisuje različite kategorije osoba, nego različite vidove istih osoba, tj. učenika. Kad govori o progonjenima, Luka očito misli na ono što su Židovi činili i još čine kršćanima: istjeruju ih iz svojih sinagoga i pogrđuju kršćansko ime (usp. Dj 11,26). Učenici su i samo oni, različiti od mnoštva, oni koje Isus proglašava blaženima.¹²¹

reproduciraju različite predaje Gospodinovih riječi. Prema tom tumačenju, polazište tih dviju redakcija bila bi dva već diferencirana izvora u predaji koja je prethodila evanđeljima. Usp. S. Schulz, *Q*, str. 78; N. McEleney, *The Beatitudes of the Mount / Plain*, u: *CBQ* 43 (1981.), str. 10; G. Strecker, *Die Bergpredigt*, str. 31.

¹¹⁹ Neki čak pripuštaju neposrednu literarnu ovisnost dvojice evanđelista.

¹²⁰ Usp. H. Th. Wrege, *Die Überlieferungsgeschichte der Bergpredigt* (WUNT 9), Tübingen, 1968., str. 7.

¹²¹ Usp. A. Hastings, *Prophet and Witness in Jerusalem. A Study of the Teaching of Saint Luke*, London, 1958., str. 167; A. Rebić, *Blaženstva*, str. 26; G. Giavini, *Discorso della montagna* (EMP), Padova, 1980., str. 27 sl.

Za razliku od Mateja, blaženstva su u Luke izražena u drugoj osobi množine. Redakcija u drugoj osobi odgovarala bi situaciji u kojoj je Isus propovijedao; treća osoba odražavala bi situaciju vjernika i kršćanske kateheze. Nikakvo kolebanje stoga ne izgleda moguće: treba se priznati prvenstvo izravnom stilu. To je razlog zašto velika većina tumača smatra da je redakcija u drugoj osobi prvotniji oblik blaženstava.¹²²

Za razliku od Mateja, u Luke su subjekt četiriju blaženstava radije društvene klase nego stavovi srca.¹²³ Blaženstva su u Luke upravljena onima koji su 'sada'¹²⁴ stvarno siromašni, gladni, ožalošćeni i progonjeni.¹²⁵ U usporedbi s Matejevom verzijom, Lukina verzija naglašava više socijalno gledište i zahtjeve odricanja. Štoviše, poneki se put čini da Luka promatra sami posjed dobara (osim ako se dijele siromasima) kao uzrok kvarenja odnosa s Bogom. Lukin je ideal prazajednica u Jeruzalemu u kojoj se sve što se posjeduje smatra kao zajedničko dobro svih članova zajednice (Dj 2,44-45; 4,32-37). To socijalno gledište odgovara, kako ćemo vidjeti, vlastitoj Lukinoj preokupaciji. Ipak, treba se čuvati da se ne shvati krivo to Lukino naglašavanje. Ni on ne proglašava siromaštvo kao takvo blaženstvom. Njegov neposredni kontekst i onaj globalni njegova evanđelja daju jasno razumjeti da su "siromasi", "oni koji plaču" i "gladni" "blaženi", jer oni ustvari bijahu Isusovi slušatelji i u očekivanju njegove spasonosne akcije.

Luka je treće blaženstvo (6,21) formulirao realnije ("plakati - smijati se"), a četvrto je blaženstvo (6,22-23) temeljito izmijenio: dodao je riječ "izopćiti", umjesto "pogrditi", upotrijebio izraz "izbaciti ime kao zločinačko", umjesto "kličite" napisao "poskakujte od radosti".

Lukina su četiri blaženstva upravljena osobama koje trpe i kojima se obećava nagrada. Moralna se značajka ne pojavljuje. U svakom slučaju, naglasak nije stavljen na nju. Nije isto za blaženstva koja su vlastita Mateju i za precizacije koje on unosi na blaženstvima koja su mu zajednička s Lukom ("siromasi

¹²² A. Rebić naprotiv smatra da je oblik u trećoj osobi množine prvotniji (*Blaženstva*, str. 25).

¹²³ Usp. G. Giavini, *Discorso della montagna* (EMP), Padova, 1980., str. 61.

¹²⁴ Svi smatraju da je taj za Luku karakteristični "sada" njegov vlastiti dodatak blaženstvu. Usp. A. Rebić, *Blaženstva*, str. 25.

¹²⁵ Vidi: I. M. S. Abilash, "Blessed Are the Merciful" (*Mt 5,7*), u: *Jeevadhara* 230 (2009.), str. 152-164, ovdje 152.

duhom” i “gladni pravednosti”). Tu je moralna značajka jasno istaknuta, ona je u prvom planu. Da je Luka susreo tu značajku u svojim izvorima, on bi je sačuvao i respektirao; prihvatiti da je eliminirao tu moralnu značajku, s ciljem da bi mogao tumačiti ono što je očuvao u jednom čisto socijalnom smislu, to bi značilo pripisivati evanđelistu stav koji ide protiv svake vjerojatnosti. Ako Lukin tekst nema nikakve od naznaka koje daju blaženstvima njihovu specifično moralnu i religioznu značajku, to ne može biti jer ih je eliminirao, nego jer ih nije našao u izvoru kojim se služio.

Uz četiri blaženstva, koja su mu zajednička s Matejem, samo Luka nadodaje četiri “jao vama” koji su upućeni “bogatašima“, onima koji su “sada siti”, onima koji “se sada smiju” i onima koje “svi hvale” (Lk 6,24-26). Kako se vidi, ti su “jao” potpuna oprječnost prethodnim blaženstvima: nasuprot blaženicima koji se proglašavaju sretnima, stoje nesretnici koji su dostojni sažaljenja.¹²⁶ Osim toga, upada u oči njihova sličnost kontrastima između bogataša i siromaha u Lukinu *Veliča*. Vjerojatno ti “jao” upućuju na antagonizme koji su nastali među naslovnicima od bogataša. Slična osuda u Jak (2,5-7; 5,1-6) mogla bi sugerirati da je razlog te napetosti nepravda koju bogataši čine prema siromasima. Zapravo, za Luku su pravi problem ne siromasi, nego bogataši. On naviješta istodobno spasenje za siromahe kao i sud za bogataše.

Podrijetlo tih “jao” u Lukinoj verziji blaženstava postavlja posebno težak i delikatan problem. Glede tog pitanja, postoje tri bitno različita stajališta. Velika većina egzegeta, kako katoličkih tako i protestantskih, mišljenja je da su ti “jao” Lukina kreacija, tj. da Luki treba pripisati njihovo uklapanje u jedan tekst koji ih nije sadržavao. Podržavatelji toga tumačenja dijele se u dvije skupine: one koji smatraju da je sam Luka sastavio te izjave po uzoru na blaženstva i one koji misle da ih je on preuzeo iz drugih konteksta.¹²⁷ Prema drugima, naprotiv, trebalo bi priznati da

¹²⁶ Jasno je da ovdje nije moguće govoriti o blaženstvima a da se ne pazi na četiri “jao” koja ih slijede.

¹²⁷ Vidi, npr., R. Koch, *Die Wertung des Besitzes im Lukas-evangelium*, u: *Biblica* 38 (1957.), str. 151-169, ovdje 158, br. 5: “Ovi jao’ predstavljaju se kao materijal vlastit Luki i kao strano tijelo u prvotnom tekstu Govora na gori; Isusov govor njegovim učenicima (Lk 6,20-23), ustvari, očito je prekinut od tih jao’ i potom ponovno preuzet u Lk 6,27 sl. Luka je sastavio ‘jao’ kao antitezu na blaženstvo siromaha...”. Slično i W. E. Bundy, *Jesus and the First Three Gospels*, Cambridge, 1955., str. 192.

je Matej namjerno dokinuo “jao”, koji bi trebali biti smatrani sastavnim dijelom prvotnoga Govora na gori. Treći, opet, odbijaju vjerovati u dodatak ili dokidanje tih “jao” od dvojice evanđelista; oni smatraju da se njihov nastanak penje u jedno dalje vrijeme i plod je jedne anonimne predaje. “Ali reći da li ti tradicionalni oblici odražavaju različite načine prezentacije koje je usvojio sam Gospodin u različitim prigodama ili su se razvili dok je Crkva tražila da dadne jedan oblik sjećanjima Gospodinova nauka, pitanje je na koje je vrlo teško odgovoriti.”¹²⁸ U svakom slučaju, činjenica da je Luka prisiljen uvesti spojnicu na početku i na kraju ovoga stranog prekida Govora, jasno pokazuje da su ti “jao” ovdje kao strano tijelo i da su naknadno bili uklopljeni u izvorni Govor na gori. “A prijetnje bogatašima imaju istaknutu ulogu u Lukinu evanđelju. Luka ne cijeni bogatstvo, jer ono sputava čovjeka u odnosu na Kraljevstvo Božje. Bogataši ne misle na Kraljevstvo, na budući život, nego na novac, na bogatstvo, na ovozemaljski život. Stoga su oni već primili svoju plaću!”¹²⁹

Na osnovi svega što je rečeno, čini nam se nemogućim prihvatiti da je Luka s četirima “jao” zamijenio četiri Matejeva blaženstva koja se ne nalaze u njegovoj redakciji. S druge strane, izgleda malo vjerojatno da je Matej Lukine “jao” zamijenio s četirima blaženstvima koja su mu vlastita. Čini nam se nužnim, naprotiv, priznati da ti “jao” tvore višak u Lukinu tekstu; njihov dodani karakter, kako smo već naglasili, istaknut je i spojnica koje je evanđelist sastavio da bi ih uklopio u ovaj kontekst. Treba također priznati da, u njihovoj sadašnjoj redakciji, “jao” nose Lukin otisak, koji ih je barem preinačio ako ne i sastavio.¹³⁰

Očito je da se blaženstva u Lukinoj verziji tumače u tijesnom odnosu s “jao” koji ih podvostručuju: “siromasi” prvoga blaženstva odnose se na ljude koji se nalaze u dijametralno oprječnoj situaciji od one “bogatih” prvoga “jao”; isto tako se “gladni” iz blaženstva trebaju definirati u funkciji “sitih” drugoga “jao”, itd. Isto je tako jasno da je usmjerenje Lukinih blaženstava, precizirano od četiriju “jao”, dosta različito od onoga koje poprimaju Matejeva blaženstva, koja se odnose na “siromahe

¹²⁸ C. H. Dodd, *The Beatitudes*, u: *Mélanges Bibliques A. Robert*, str. 410.

¹²⁹ A. Rebić, *Blaženstva* (KS), Zagreb, 1986., str. 25.

¹³⁰ Vidi: F. Bavon, *Das Evangelium nach Lukas. Teilband 1 (Lk 1,1 - 9,50)*, Zürich, 1989., str. 298. Za to da su ti “jao” mogli stajati već u Q, mogli bi govoriti neki jezični odjeci kod Mateja, kao npr. ‘žalostiti se’ i ‘biti utješeni’ u Mt 5,4 (usp. Lk 6,24.26).

u duhu” i na “gladne pravednosti”. Lukina perspektiva je više socijalna,¹³¹ Matejeva više moralna.¹³² “Bogati” i “siti” u opasnosti su jer je tako teško za njih da se potpuno otvore Gospodinu; osim da se dopuste preplaviti od Njega, znajući se odvojiti od zemaljskih dobara i upotrijebljavati ih velikodušno kao Zakej (Lk 19, 1-10), kao pravi Kristov učenik (Lk 11, 41; 12, 33; 14, 33), kao dobri Samaritanac (Lk 10, 29 sl.). Za Luku to je jedino autentično “siromaštvo duhom” za bogataša, ili barem njegov najkonkretniji znak.¹³³

Sve nas upućuje na to da “jao” pripadaju razini “socijalne” interpretacije blaženstava, tj. razini Lukine redakcije, a ne razini baze, one interpretacije koju ćemo mi zvati “mesijanskom”. Prvotna redakcija formulirala je blaženstva u bitno kristološkoj perspektivi; Lukina se redakcija stavlja više sa socijalnoga gledišta. Stoga, uklapanje četiriju “jao” moglo bi biti vezano uz socijalno tumačenje blaženstava koje je sigurno sekundarno.

I Lukina verzija blaženstava karakterizirana je parenetičnim usmjerenjem. Situacija kojoj ona odgovara nije više ona Isusova ministerija i proglasa radosne vijesti Kraljevstva Božjega, čiji će dolazak staviti kraj patnjama siromaha i svih nesretnika. Sada se blaženstva upravljaju kršćanima koji žive u teškoj situaciji. Protivljenje koje njihova vjera susreće, stavlja ih na rub društva u kojem žive, i nosi za njih svaku vrstu lišavanja i nevolja. Evanđelist, kako bi ih ohrabrio da ustraju, preuzima na njihovu adresu Isusova blaženstva i primjenjuje ih izravno na njih. Oni trebaju znati da se te izjave odnose na njih i namjeravaju im dati ohrabrenje od kojega imaju potrebu u njihovim kušnjama. Očito je da tu dolazi do izražaja Lukina simpatija i briga za siromahe (usp. Lk 16, 19-31: siromašni Lazar). Na taj način Luka potiče kršćane na velikodušnu ljubav prema siromasima u zajednici. Bogati su kršćani pozvani da se odreknu dijela svoga bogatstva u korist siromaha. Svatko tko bude čitao Lukino evanđelje morat će biti zahvaćen ovim pozivom na ljubav prema siromašnima u zajednici.¹³⁴

¹³¹ B. Estrada, *The Last Beatitude. Joy in Suffering*, u: *Biblica 2* (2010.), str. 189.

¹³² Usp. Dodd, *The Beatitudes*, str. 407-409.

¹³³ Usp. G. Giavini, *Discorso della montagna* (EMP), Padova, 1980., str. 61 sl.

¹³⁴ Usp. W. Knörzer, *Die Bergpredigt* (KBW), Stuttgart, 1970., str. 5; H. T. Wrege, *Die Überlieferungsgeschichte der Bergpredigt*, Tübingen, 1968., str. 5-11; A. Rebić, *Blaženstva*, str. 26; F. Bavon, *Das Evangelium nach Lukas. Teilband 1 (Lk 1, 1 - 9, 50)*, Zürich, 1989., str. 300.

Ta reinterpetacija Isusovih blaženstava u funkciji aktualne situacije kršćana nije samo djelo evanđelista. Ona je imala svoj početak već prije njega, u predstavljanju koje je dano blaženstvu onih koji su progonjeni zbog Krista: kako u Mateja tako i u Luke, ovo je blaženstvo formulirano u drugoj osobi množine i interpelira izravno one koji trpe zbog svoje vjere. Lukina verzija proteže taj isti izravni oblik i na prethodna blaženstva. Na taj način tekst se upravlja kršćanima, koji se nalaze u teškim uvjetima života. Oni se trebaju smatrati blaženima ne samo zbog zlostavljanja koja podnose zbog svoje vjere, nego i zbog lišavanja koja su povezana sa siromaštvom i zbog ožalošćenja svake vrste. Ne trebaju se čuditi zbog takvih nevolja, jer im je poznato da treba proći tim putem da bi se ušlo u kraljevstvo Božje (Dj 14,22).

Obećanje, koje je određeno da utješi siromahe kojima se Isus obraćao, bilo je ono imanentnog dolaska kraljevstva Božjega. Upućuje se na *onaj dan*. Tu se očito misli na *dan* prema kojem teži kršćanska zajednica. Luka ipak nije više tako siguran u imanentnost toga slavnoga očitovanja i boji se da određene iluzije u tom pogledu daju kršćanskoj nadi opasnu bazu (usp. Lk 21,8). Stoga nije više u perspektivi paruzije i kozmičkih obrata kraja svijeta da on traži ohrabrenje za kršćane u poteškoćama; on teži radije da učvrsti njihovu nadu na ulasku u vječnost, koja se događa za svakoga u trenutku smrti. Pasusi koji svjedoče tu promjenu gledišta, osvjetljaju obećanje blaženstava. Trenutak prelaska u onostranost bit će za kršćane trenutak obrata situacija, koji će kompenzirati patnje sadašnjega života. Luka je tako "izvorni proglas s eshatološkim karakterom promijenio u *pouku*. Dok su blaženstva u 'izvoru', izgleda, imala prvotno eshatološki karakter, u Lukinoj redakciji ona imaju u prvom redu kerigmatski i katehetski karakter."¹³⁵

¹³⁵ A. Rebić, *Blaženstva* (KS), Zagreb, 1986., str. 26. Više o usporedbi Matejeve i Lukine verzije blaženstava, vidi: F. Bavon, *Das Evangelium nach Lukas. Teilband 1 (Lk 1,1 - 9,50)*, Zürich, 1989., str. 297 sl.

2.3. Blaženstva u Matejevoj verziji (5,1-12)

Matejeva je verzija Blaženstava stilski brižno oblikovana. Satkana je od osam blaženstava. U prva četiri blaženstva imamo 36 riječi; jednako se toliko riječi nalazi i u četirima drugim blaženstvima.¹³⁶ Prvo blaženstvo satkano je od 12 riječi, jednako kao i osmo. Prvo i osmo blaženstvo paraleliziraju se i time što se jedno i drugo zaključuju riječima: “njihovo je Kraljevstvo nebesko (ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν)”.¹³⁷ Podudarnost postoji i između trećega blaženstva prvoga dijela i trećega blaženstva drugoga dijela: “oni će se utješiti” (παρακληθήσονται) - “oni će se zvati” (κληθήσονται).¹³⁸ Isto imamo s četvrtim blaženstvom prvoga dijela i četvrtim drugoga dijela: “Blago gladnima i žednima pravednosti (δικαιοσύνην)” - “Blago progonjenima zbog pravednosti (δικαιοσύνης)”. Prvih se osam blaženstava tako dijele u dvije skupine po četiri.¹³⁹ Zapaža se i paliteracija (= ponavljanje suglasnika) kod označavanja blaženika u prvoj strofi.¹⁴⁰ Učinak je te brižno izrađene strukture da proizvede “jednu lako

¹³⁶ Usp. J. Schniewind, *Das Evangelium nach Matthäus* (NTD 2), Göttingen, 1950., str. 40; H. Frankemölle, *Matthäus. Kommentar 1* (Patmos Verlag), Düsseldorf, 1999., str. 209.

¹³⁷ Postupak inkluzije navodi na misao da osmo blaženstvo zaključuje seriju izjava koje su konstruirane po istom modelu, naznačujući istodobno razdjelnu liniju između te serije i posljednjega blaženstva koje slijedi, koje je potpuno različitoga tipa i razlikuje se od prethodnih ne samo po svojoj opsežnosti, nego i po svojoj redakciji u drugoj osobi množine. Usp. P. Gächter, *Die literarische Kunst im Matthäus-Evangelium*, Innsbruck, 1963., str. 143; L. Sabourin, *Il vangelo di Matteo*, I. (Ed. Paoline), Marino, 1976., str. 384; J. Gnilka, *Matthäusevangelium*, I, str. 115.

¹³⁸ Ustvari, današnje drugo blaženstvo dolazi u nekim kodeksima i izdanjima na trećem mjestu. Više o tom poretku blaženstava u Matejevoj verziji, vidi: W. Wiefel, *Das Evangelium nach Matthäus*, Leipzig, 1998., str. 80.

¹³⁹ Više o tome, vidi: H. Guenther, *Die Gerechtigkeit des Himmelreiches in der Bergpredigt*, u: *Kerygma und Dogma* 17 (1971.), str. 113-126, ovdje 117; N. J. McEleney, “*The Beatitudes of the Sermon on the Mount*”, u: *CBQ* 43 (1981.), str. 1-13; J. Gnilka, *Matthäusevangelium*, I, str. 115; H. Weder, *Die “Rede der Reden”* (TVZ), Zürich, 1987., str. 40; D. A. Hagner, *Matthew I* (WBC 33?A-B), Dallas, TX, 1993., str 90; W. D. Davies – D. Allison, *The Gospel According to Saint Matthew I. A Critical and Exegetical Commentary*, Edinburgh, 1988., str. 452; F. Zeilinger, *Ein Kommentar zur “Bergpredigt”*, str. 34; B. Estrada, *The Last Beatitude. Joy in Suffering*, u: *Biblica* 2 (2010.), str. 187-209, ovdje 187

¹⁴⁰ Opširnije o tome, vidi: C. Michaelis, *P - Alliteration der Subjektsworte der ersten 4 Seligpreisungen*, u: *NovTest* 10 (1968.), str. 148-161; H. Weder, *Die “Rede der Reden”*, str. 40.

pamtljivu jedinicu nauka, džepni vodič za život u kraljevstvu nebeskom”.¹⁴¹

I Matej i Luka predstavljaju blaženstvo siromaha u tijesnoj povezanosti s blaženstvom ožalošćenih i gladnih (Mt 5,3.4.6; Lk 6,20b.21a.21b). Dobiva se dojam da prvo blaženstvo služi kao naslov za sva tri. Sa svojom općom naznakom naslovnika “siromasi” vjerojatno je ono imalo već u Isusovu izvornom tročlanom poretku funkciju naslova. U tom slučaju drugo i treće blaženstvo (ožalošćeni i gladni) bila bi samo konkretiziranje prvoga. Zbog svega toga mnogi u ta tri blaženstva vide “trostruki izražaj jedne jedine izjave”,¹⁴² tj. blaženstva siromaha.

Iza blaženstva siromaha, koje stavljaju na početak liste, dvojica se evanđelista razilaze u redosljedju. Kod Mateja red je sljedeći: siromasi, ožalošćeni, gladni; u Luke: siromasi, gladni, oni koji plaču. Ovdje se samo od sebe nameće pitanje: jesu li *gladni* u izvoru Q dolazili tek u trećem blaženstvu, kao što je to slučaj u Mateja, ili odmah iza *siromaha*, kao što je to slučaj u Luke?

Kritika drži da je u Mt 5,6 termin *pravednost* (*δικαιοσύνη*) matejevski dodatak. To karakteristično prečitavanje povlači za sobom promjenu smisla. Ustvari, u svojoj sadašnjoj formulaciji Mt 5,6 ne promatra više situaciju materijalne nevolje, nego duhovni stav usporediv onome koji evociraju u svojoj cjelini blaženstva vlastita Mateju. Stavljanje *gladnih*, koji su postali *gladni pravednosti* (Mt 5,6), neposredno uz milosrdne itd. (Mt 5,7sl), moglo bi biti učinak toga prečitavanja. Osim toga, podudarnost reda blaženstava u Mateja s onim u Iz 61,1-3 govori također u prilog Matejeve redakcijske prerade.¹⁴³

No, s druge strane, ni red blaženstava u Lukinoj verziji ne pokazuje se automatski i neosporno prvotnijim. Naime, antiteze “gladni - bogati” (usp. Lk 1,53) i “bogati - siromasi” (usp. Lk 14,12-13; 16,19-22) značajke su trećega evanđelja. Luka voli naglasiti asocijaciju između siromaštva i gladi kao i između bogatstva i sitosti. Te su činjenice dostatne da pokažu moguće sekundarno značenje stavljanja “siromaha” i “gladnih”

¹⁴¹ R. T. France, *The Gospel of Matthew*, Michigan, 2007., str. 162.

¹⁴² J. Dupont, *Les Béatitudes*, II. La bonne nouvelle (EtB), Paris, 1969., str. 13.

¹⁴³ Usp. S. Schulz, *Q - Die Spruchquelle der Evangelisten*, str. 76; R. A. Guelich, *The Matthean Beatitudes: “Entrance - Requirements” or Eschatological Blessings?*, u: *JBL* 95 (1976.), str. 427; F. Bavon, *Das Evangelium nach Lukas*, I., str. 297: “Lukin redosljed (siromasi, gladni, ožalošćeni) vjerojatno je izvoran.”

neposredno jednih uz druge u Lk 6,20b-21a, “bogatih” i “sitih” u rr. 20b-21a i 24-25a.¹⁴⁴ Kako se vidi, nema sigurnoga literarnog kriterija da se odluči “jesu li Matej ili Luka očuvali prvotni red blaženstava u Q”.¹⁴⁵

Neosporno je da spomen *pravednosti* u četvrtom i u osmom blaženstvu doprinosi razdiobi blaženstava na dva dijela. Osim toga, tim ponavljanjem termina *pravednost* izranja na vidjelo i moralni naglasak, koji se čini bitnim za pitanje kojim se bavimo, a to je određenje novoga usmjerenja koje je Matejeva redakcija doznačila čitavoj seriji blaženstava. Ne griješimo stoga ako veliku vrijednost dodjeljujemo tom pojmu.¹⁴⁶

H. Frankemölle uzima prvo blaženstvo (Mt 5,3) kao naslov za sva druga blaženstva, dok u osmome blaženstvu (Mt 5,10) vidi sažetak blaženstava. Po njemu, inkluzija r. 3 i 10 (“njihovo je kraljevstvo nebesko”) kao i povezivanje r. 10 s r. 6 s pomoću natuknice “pravednost” jasno pokazuju da je Matej stvorio dvije strofe (5,3-6 i 5,7-10), čija jednakost u grčkom tekstu ide čak do broja riječi: 36.¹⁴⁷

S pravom se u izlaganju svraća pozornost na tu razdijeljenost u dvjema strofama tih osam formalno jednako izgrađenih blaženstava (5,3-10).¹⁴⁸ Pritome tvore rr. 3-6 prvu, rr. 7-10 drugu strofu. Neki tumači smatraju da postoji i sadržajna razlika između tih dviju skupina blaženstava: prva četiri blaženstva tvore proročki navještaj spasenja, upravljen nesretnima, druga četiri zahtijevaju određene stavove, određena raspoloženja koja se očituju u izvanjskom djelovanju.¹⁴⁹ U prvij se opaža podnošenje nedostatnih životnih okolnosti, u

¹⁴⁴ Tako J. Dupont, *Les Béatitudes, I. Le problème littéraire. Les deux versions du Sermon sur la montagne et des béatitudes (EtB)*, Paris, 1969., str. 271-272; III., str. 41; M. E. Boismard, *Synopse des quatre évangiles en français, II: Commentaire*, Paris, 1972., str. 128.

¹⁴⁵ J. Zumstein, *La condition du croyant dans l' évangile selon Matthieu* (Orbis Biblicus et Orientalis 16), Freiburg - Göttingen, 1977., str. 285. To pitanje možemo ostaviti otvorenim, to više što se čini da ono nije od veće vrijednosti za egzegezu dotičnih blaženstava.

¹⁴⁶ Usp. B. Estrada, *The Last Beatitude. Joy in Suffering*, u: *Biblica 2* (2010.), str. 187-209, ovdje 187.

¹⁴⁷ H. Frankemölle, *Matthäus. Kommentar I* (Patmos Verlag), Düsseldorf, 1999., str. 209.

¹⁴⁸ Vidi: N. Walter, *Die Bearbeitung der Seligpreisungen durch Matthäus*, str. 256; U. Luz, *Komm. I*, str. 199; M. A. Powell, u: *CBQ 58* (1996.), str. 459-479.

¹⁴⁹ Usp. J. Schniewind, *Das Evangelium nach Matthäus*, str. 40; W. Grundmann, *Das Evangelium nach Matthäus* (THKNT I.), Berlin, 1968., str. 119; P. Hoffmann,

drugo dokazivanje u svagdašnjem ponašanju.¹⁵⁰ Nedostatak toga tumačenja sastoji se u tome da ono brka između prvotne perspektive te prve skupine blaženstava i one koja se očituje u redakcijskom radu evanđelista. Naime, u sadašnjoj Matejevoj verziji sva su blaženstva etizirana i spiritualizirana.

Inkluzija koja se sastoji od izričaja “*njihovo je kraljevstvo nebesko*” (5,3.10), nije samo element koji povezuje čitavi pasus zajedno, nego ona uključuje da su i druga blaženstva, od drugoga do sedmoga, različiti načini proglašenja kraljevstva nebeskoga.¹⁵¹

Posebni položaj posljednjega (devetoga) blaženstva izgleda da se potvrđuje i time što se prvo i osmo blaženstvo zaključuju istim inkluzivnim obećanjem: “jer njihovo je kraljevstvo nebesko”. Na taj je način nastala prstenasta kompozicija. Moglo bi se stoga govoriti o trodijelnosti niza blaženstava koja se nalaze pred nama: iza dviju strofa, koje su uokvirene inkluzijom (5,3.10), slijedi jedan potpuno drugačije strukturirani element, blaženstvo o progonjenima.¹⁵² To deveto blaženstvo povezano je s prethodnima s natuknicom “*progoniti*” (διώκειν) i “*nebo*” (οὐρανός).¹⁵³ Kritika drži ovo blaženstvo progonjenih (Mt 5,11-12; Lk 6,22-23) literarno sekundarnim u odnosu na tri druga izvorna blaženstva, od kojih se razlikuje po obliku, naslovnici i izričitoj kristološkoj pozivanju.¹⁵⁴ Unatoč činjenici da ga mnogi tumači ne smatraju

Auslegung der Bergpredigt, II. “*Selig sind die Armen...*” (Mt 5,3-16), u: *BL* 10 (1969.), str. 111-122, ovdje 118.

¹⁵⁰ Usp. W. Wiefel, *Das Evangelium nach Matthäus*, Leipzig, 1998., str. 81; J. Nolland, *The Gospel of Matthew*, Michigan, 2005., str. 197.

¹⁵¹ Usp. W. D. Davies – D. Allison, *The Gospel According to Saint Matthew I. A Critical and Exegetical Commentary*, Edinburgh, 1988., str. 460; B. Estrada, “*Le beatitudini. Chiarimento strutturale e contenuto*”, u: S. Grasso – E. Manicardi (ed.), *Generati da una parola di verità (Gc 1,18)*. Scritti in onore di R. Fabris, Bologna, 2006., str. 31-41.

¹⁵² Usp. W. Wiefel, *Das Evangelium nach Matthäus*, Leipzig, 1998., str. 81; D. A. Hagner, *Matthew 1 - 13*, Nashville, 1993., str. 89; U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus I* (EKK), Zürich i dr., 1997., str. 200.

¹⁵³ Usp. R. Meynet, “*I frutti dell’ analisi retorica per l’ esegesi biblica*”, u: *Greg* 77 (1996.), str. 408. Naglašavajući pojam *neba* na početku i na kraju Mt 5,3-16, ovaj tumač vidi ovdje jednu jedincatu literarnu jedinicu u kojoj deveto blaženstvo ima funkciju poveznice za čitavu sekciju (str. 409). Tako već J. Dupont, *Béatitudes*, III, str. 316.

¹⁵⁴ Usp. S. Schulz, *Q - Die Spruchquelle der Evangelisten*, Zürich, 1972., str. 454-455; H. Merklein, *Die Gottesherrschaft als Handlungsprinzip. Untersuchung zur Ethik Jesu* (FzB), Würzburg, 1978., str. 48-50.

autentičnim i jednakim drugim blaženstvima,¹⁵⁵ očito je da ono ima karakteristične značajke jednoga blaženstva.¹⁵⁶

U kompoziciji Matejeva Govora na gori, deveto blaženstvo (5,11-12) pokazuje se kao prijelazni ulomak.¹⁵⁷ Radi se o blaženstvu koje kao takvo produžuje prethodnu seriju,¹⁵⁸ ali koje u isto vrijeme stoji, s literarne točke gledišta, izvan precizno strukturirane literarne jedinice osam blaženstava. Ovom devetom blaženstvu nedostaje konciznost prethodnih blaženstava (rr. 3-10). Osim toga, prijelaz na drugu osobu povezuje ga direktno s redcima koji slijede radije nego s redcima 3-10. Za razliku od osam prethodnih blaženstava Učitelj se ovdje obraća učenicima na izravan način: “Blago vama (μακάριοί έστε)”, s jednom formulom koja se slaže sa sljedećim redcima: “vi ste ..., vi ste...” (rr. 13.14). Blaženstvo preko broja, ono oblikuje tako prvi član drugoga dijela početka Govora na gori:¹⁵⁹ učenici, pošto su informirani o progonoštima koja će trebati trpjeti od ljudi, sada se upozoravaju da će trebati odigrati u odnosu na te jednu ulogu koja je usporediva onoj soli (r. 13) i onoj svjetla (rr. 14-16).¹⁶⁰

Prvih osam blaženstava (5,3-10) od Mateja su oblikovana kao jedinstvo. Kraljevstvo Božje i pravednost pri tome su najznačajniji pojmovi. Oni ne označuju samo tu malu zbirku, nego imaju i u Govoru na gori kao i u Matejevu evanđelju

¹⁵⁵ Usp. R. Gundry, *Matthew. A Commentary on His Handbook for a Mixed Church under Persecution*, Grand Rapids, MI, 1994., str. 73; U. Berges – R. Hoppe, *Arm und Reich* (Echter Verlag), Würzburg, 2009., str. 64. E. Schweizer naprotiv drži da je Matej sastavio osmo blaženstvo na osnovi devetoga : *The Good News According to Matthew*, Atlanta, GA, 1975., str. 84.

¹⁵⁶ Usp. B. Estrada, *The Last Beatitude. Joy in Suffering*, u: *Biblica 2* (2010.), str. 187-209, ovdje 188.

¹⁵⁷ Usp. W. D. Davies, *The Setting of the Sermon on the Mount*, Cambridge, 1964., str. 290; W. Trilling, *Christusverkündigung in den synoptischen Evangelien, Beispiele gattungsgemässer Auslegung*, Leipzig, 1968., str. 82 sl.; G. Strecker, *Die Makarismen der Bergpredigt*, str. 256; R. Schnackenburg, “*Ihr seid das Salz der Erde, das Licht der Welt*”. Zu Mt 5,13-16, u: *Mélanges Cardinal E. Tisserant*, I., Rim, 1964., str. 365-387; H. Weder, *Die “Rede der Reden”* (TVZ), Zürich, 1987., str. 40.

¹⁵⁸ Njegov sadržaj radije eksplicira sadržaj osmoga blaženstva, nego da uvodi jednu novu devetu kvalitetu. Usp. R. T. France, *The Gospel of Matthew*, Michigan, 2007., str. 161, bilj. 13.

¹⁵⁹ Zbog svega toga R. T. France smatra da je primjerenije tretirati ‘deveto blaženstvo’ ne kao dio Blaženstava kao takvih nego kao povezujući uvod za sljedeću sekciju (*The Gospel of Matthew*, Michigan, 2007., str. 171).

¹⁶⁰ F. Zeilinger, *Ein Kommentar zur “Bergpredigt”*, str. 21.

općenito najviše značenje.¹⁶¹ K ovim osam blaženstava stupa u 5,11-12 još jedno *deвето*, koje se jezičnim oblikom jasno izdvaja od prethodnih. Vjerojatno je da se to blaženstvo oblikovalo u zajednici kada je ona već bila u situaciji progonstva.¹⁶² Nemamo tu više dosljednog razvoja misli, nego samo spajanje na osnovi riječi-natuknice. U osmom i devetom blaženstvu riječ je o progonstvu.¹⁶³

2.4. Oblik blaženstava: Matejevi redakcijski zahvati u oblikovanju blaženstava

Tri karakteristike razlikuju na prvi pogled Matejevu verziju blaženstava od Lukine. Prije svega broj, koji prelazi od četiriju na devet blaženstava. Matej ima četiri blaženstva koja su mu zajednička s Lukom: siromasi, gladni, ožalošćeni i progonjeni. Smatra se da je Matej, ili njegovi izvori, to iz Q preuzeto osnovno stanje od četiriju blaženstva¹⁶⁴ proširio za četiri nova blaženstva: krotki, milosrdni, čisti srcem i mirotvorci.¹⁶⁵ Glede broja blaženstava vlada opće suglasje o tome da Matej nudi proširenu verziju. On je red dopunio i pomoću inkluzije (Mt 5,3.10) zaokružio. Osim toga, u Matejevoj verziji, Isus posljednje blaženstvo "blago progonjenima zbog pravednosti" (5,10) primjenjuje na prisutne učenike (5,11-12),¹⁶⁶ dakle razdjeljuje ga na dva dijela.

U prva četiri blaženstva, barem u izvornom izdanju, stanje bijede i nevolje odražava pasivni stav koji privlači Božju pozornost i brigu. Ona su nositelji radosne vijesti unesrećenom narodu, navještaj spasenja Kraljevstva Božjega onima koji ga

¹⁶¹ Usp. J. C. Thom, *Justice in the Sermon on the Mount: An Aristotelian Reading*, u: *Novum Testamentum* 51 (2009.), str. 325.

¹⁶² Prisutnost toga blaženstva u Luke pokazuje da se ono sigurno već nalazilo u Q. Usp. U. Luz, *Matthäus*, I., str. 202.

¹⁶³ Vidi: W. Pratscher, *Die Seligpreisungen im Rahmen der Bergpredigt*, u: P. Trummer - J. Pichler (Hrsg.), *Kann die Bergpredigt Berge versetzen?* (Styria), Graz - Wien - Köln, 2002., str. 171 sl.; F. Zeilinger, *Ein Kommentar zur "Bergpredigt"*, str. 34.

¹⁶⁴ Za rekonstrukciju izvora Q i njegovih paralela u blaženstvima, vidi: J. Lambrecht, *The Sermon on the Mount. Proclamation and Exhortation*, Wilmington, DE, 1985., str. 48-52.

¹⁶⁵ Usp. D. J. Harrington, *The Gospel of Matthew*, Collegeville, 1991., str. 82; U. Berges - R. Hoppe, *Arm und Reich* (Echter Verlag), Würzburg, 2009., str. 64.

¹⁶⁶ Na sličan način on postupa kada na kraju Očenaša primjenjuje na slušatelje zahtjev opraštanja uvrjeda (Mt 6,12.14-15).

očekuju. Druga četiri blaženstva sadržavaju zahtjeve Kraljevstva u mesijanskom vremenu, moralne kvalitete koje se traže da bi se moglo biti proglašen *blaženim*. Deveto blaženstvo smješta se u budućnost i sadržava obećanje: trpljenje će zbog Krista zaslužiti posebnu nagradu u Kraljevstvu. Tako, navještaj-zahrtjev-obećanje bili bi trilogija koja opisuje klimaktički proglas blaženstava u Mateja.¹⁶⁷

Opće je prihvaćeno da je na oblikovanje blaženstava u Matejevoj verziji utjecao Iz 61,1-8.¹⁶⁸ U tom Izajjinu tekstu čitamo: “(1) Duh Jahve Gospoda na meni je, jer me Jahve pomaza, posla me da *radosnu vijest donesem ubogima*, da iscijelim srca *slomljena*, da zarobljenima navijestim slobodu i oslobođenje sužnjevima; (2) da navijestim godinu milosti Jahvine i dan odmazde Boga našega; da *razveselim ožalošćene* na Sionu (3) i da im dadem vijenac mjesto pepela, *ulje radosti* mjesto *ruha žalosti*, pjesmu zahvalnicu mjesto duha očaja. I zvat će ih Hrastovima *pravde*, Nasadom Jahvinim - na slavu njegovu. (4) Oni će nanovo dići prastare razvaline, sazdati opet mjesta poharana, ruševine prošlih naraštaja. (5) ... (6) A vas će zvati ‘Svećenici Jahvini’, nazivat će vas ‘Službenici Boga našega’. *Uživat ćete bogatstva naroda*, blagom se njihovim dičiti. (7) Dvostruka bijaše njihova sramota - rug i prezir bijahu im baština - zato će u zemlji *svojoj baštiniti* dvostruko, njihova će biti radost vječna. (8) Jer ja, Jahve, ljubim *pravdu*, a mrzim grabež nepravedni. Vjerno ću ih nagraditi i sklopiti s njima Savez vječni.” Očito je da se jeka Iz 61,1 (*ιάσασθαι τοὺς συντετριμμένους τῇ καρδίᾳ*) čuje u prvom Matejevu blaženstvu; pažljivo uho u drugom Matejevu blaženstvu (“Blago ožalošćenima ...”) čuje jeku Iz 61,2 (*παρακαλέσαι πάντας τοὺς πειθοῦντας*). Neosporno je također da blaženstvo “Blago krotkima: oni će baštiniti zemlju” sadržava aluziju na Iz 61,7 (*κληρονομήσουσιν τὴν γῆν*) i na Ps 37,11 (*οἱ δὲ πραεῖς κληρονομήσουσιν γῆν*). U četvrtom Matejevu blaženstvu “Blago gladnima i žednima pravедnosti ...” odijekuje Iz 61,3 (*κληθήσονται γενεὰὶ δικαιοσύνης*; usp. također r. 8).¹⁶⁹

¹⁶⁷ Vidi: W. D. Davies – D. Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, I., Edinburgh, 1988., str. 461; B. Estrada, *The Last Beatitude. Joy in Suffering*, u: *Biblica 2* (2010.), str. 188.

¹⁶⁸ Usp. A. Rebić, *Blaženstva* (KS), Zagreb, 1986., str. 28.

¹⁶⁹ Više o tome, vidi: P. Hoffmann, *Auslegung der Bergpredigt*, u: *BiLe 10* (1969.), str. 111-122, ovdje 118-121; J. A. Sanders, *From Isaiah 61 to Luke 4*, u: J. Neusner (ed.), *Christianity, Judaism, and other Graeco-Roman Cults*, I. (SJLA 12), Leiden,

Još značajnija je promjena tona. Opće je uvjerenje da je Matej jače preradio blaženstva od Luke. Općenito se priznaje da u Mateja postoji tendencija stanovitoga “etiziranja” i “spiritualiziranja” blaženstava u odnosu na Luku. U svakom slučaju, njemu treba pripisati tumačeće dodatke u prvom, trećem i osmom blaženstvu (“siromasi duhom”, “gladni i žedni pravednosti”, “zbog pravednosti”)¹⁷⁰ koje ne nalazimo u Luke. Ti Matejevi zahvati nose tragove iskustva življene povijesti i žele razjasniti ono što je u njegovoj zajednici davalo povoda krivim shvaćanjima. Možda u njegovoj Crkvi ima netko tko je vjeran slovu, ali nije autentičnoj i živoj Učiteljevoj misli.¹⁷¹ Dakle, Matej je dodao precizacije u različita blaženstva da naznači duhovno značenje¹⁷² koje ona trebaju imati u misli kršćana kojima određuje svoj spis. Sastavljajući svoj tekst blaženstava, Matej ne misli više na prve Isusove slušatelje, nego na Crkvu za koju piše svoje evanđelje, kojoj se sada blaženstva trebaju prereći na novi način.¹⁷³ Za njega se ne radi više o stvarnom materijalnom siromaštvu i gladovanju, nego o ‘siromaštvu u duhu / pred Bogom’ i o ‘gladovanju i žeđanju za pravednošću’.

Termin *pravednost* (δικαιοσύνη: Mt 5,6.10) jedan je tipično matejevski umetak. On je sigurno poslužio da razdjeli blaženstva u dvije skupine po četiri. Možda se prva skupina izvorno sastojala samo od triju blaženstava, ista ona koja nalazimo i u Luke: siromasi, oni koji tuguju ili plaču, oni koji gladuju. Da bi još dalje eksplicirao duhovno značenje termina *siromasi*, što je već učinjeno dodatkom *duhom*, Matej je dodao blaženstvo *krotkih*, koje je sugerirano jednim od značenja hebrejske riječi

1975., str. 75-106; W. D. Davies - D. C. Allison, *The Gospel according to Saint Matthew*, I., Edinburgh, 1988., str. 436 sl. Ipak ta dva druga autora naglašavaju da “Matej nije učinio mnogo ako je učinio išta da naglasi veze između Iz 61 i Mt 5,3-12” (str. 438). Prema njihovu tumačenju, to se povezivanje ostvarilo u predaji prije sastavljanja evanđelja.

¹⁷⁰ Usp. F. Bavon, *Das Evangelium nach Lukas. Teilband I. (Lk 1,1 - 9,50)*, Benziger Verlag - Neukirchener Verlag, Zürich, 1989., str. 297; R. E. Brown, *Introduzione al Nuovo Testamento*, Brescia, 2001., str. 262; W. Pratscher, *Die Seligpreisungen im Rahmen der Bergpredigt*, u: P. Trummer - J. Pichler (Hrsg.), *Kann die Bergpredigt Berge versetzen?* (Styria), Graz - Wien - Köln, 2002., str. 172; G. Giavini, *Discorso della montagna* (EMP), Padova, 1980., str. 31.

¹⁷¹ W. Knörzer, *Die Bergpredigt. Modell einer neuen Welt* (Biblisches Forum 2), Stuttgart, 1968., str. 27. Tim svojim umetcima on je nastojao zaštititi blaženstva od krivih tumačenja.

¹⁷² “Sv. Matej ima očitu preokupaciju spiritualiziranja” (D. Buzy, *Mt*, str. 53).

¹⁷³ Usp. J. Gnllka, *Matthäusevangelium*, I., str. 130.

‘*anawim*’.¹⁷⁴ Druga je skupina oblikovana od triju blaženstava, koja su vlastita Mateju, i od četvrtoga koje je Matej formulirao polazeći od devetoga da bi izrazio na zgusnut način značenje i, istodobno, oblikovao inkluziju s prvim blaženstvom (“njihovo je kraljevstvo nebesko”).¹⁷⁵ Iz te *inkluzije* proizlazi također da su kvalitete “siromasi duhom” (r, 3) i “progonjeni zbog pravednosti” (r. 10) istaknute kao nadređene kvalitete kojima su druge kvalitete u rr. 4-5 i 7-9 podređene.¹⁷⁶

U Mateja je očit sadržajni pomak prema parenezi. Matejeva se verzija stavlja u jednu više moralnu i katehetsku perspektivu. Ta je pareneza usmjerena potpuno na zajednicu.¹⁷⁷ Blaženstva, jednako kao i sveukupnost Govora na gori, očituju Matejevu tendenciju da učini od njih katekizam zajednice radije nego proročki navještaj. On tumači Isusovu riječ za svoje vlastito vrijeme i za svoje vlastite slušatelje. Svojom formulacijom blaženstava, Matej je želio pokazati kršćanima moralna raspoloženja koja se traže za ulazak u Kraljevstvo.¹⁷⁸ Ta moralizirajuća i spiritualizirajuća tendencija očituje se u

¹⁷⁴ Vidi: E. Bammel, *Ptochos*, u: *ThWNT*, VI., str. 904; L. Sabourin, *Matteo*, I., str. 367. U toj je perspektivi vjerojatnije da je blaženstvo krotkih na početku dolazilo neposredno iza blaženstva siromaha, kao što se nalazi u zapadnom tekstu, a ne na trećem mjestu, kako se nalazi u *Sin.*, u *Vat.* i u najvećem dijelu modernih izdanja i prijevoda.

¹⁷⁵ Vidi: L. Sabourin, *Matteo*, I, str. 367; P. Fiedler, *Das Matthäusevangelium*, Stuttgart, 2006., str. 107; G. Strecker, *Die Bergpredigt*, str. 31. Zadnje je blaženstvo zajedničko Mateju i Luki i znatno je duže od ostalih. Što se tiče dužine, slično je “Blaženstvima iz Kumrana” koja započinju formulom *dibre beraka* (= riječi blagoslova). Opširnije o tome, vidi: D. Barthélemy - J. T. Milik, *Discoveries in the Judaean Desert I: Qumran, Grotta I.*, Oxford, 1955., str. 118-129; L. Moraldi, *I manoscritti di Qumran*, Torino, 1971., str. 194-204.

¹⁷⁶ Tako: J. C. Thom, *Justice in the Sermon on the Mount: An Aristotelian Reading*, u: *Novum Testamentum* 51 (2009.), str. 314-338, ovdje 325.

¹⁷⁷ Usp. K. Kertelge, “*Selig, die verfolgt werden um der Gerechtigkeit willen*” (*Mt 5,10*), u: *IKaZ* 16 (1987.), str. 97-106, ovdje 101. Vjerojatno je Matejeva zajednica obuhvaćala osobe koje nisu materijalno siromašne. Svojim prečitavanjem Isusovih blaženstava on ih je učinio zanimljivima i vrijednima za njih. Pokazao im je kako i oni mogu biti blaženi unatoč tome što nisu materijalno siromašni.

¹⁷⁸ Usp. R. A. Guelich, “*The Matthean Beatitudes: ‘Entrance Requirements’ or Eschatological Blessings?*”, u: *JBL* 95 (1976.), str. 417; A. Xavier, “*Blessed Are the Peacemakers, For They Will Be Called Children of God*”, str. 166; W. Zager, *Bergpredigt und Reich Gottes*, Neukirchen-Vluyn, 2002., str. 6-7. Stoga za Matejevu verziju blaženstava ne stoji Merkleinova tvrdnja da se o blaženstvima ni na jedan način ne može govoriti kao o moralnim uvjetima za ulazak u Kraljevstvo (H. Merklein, *Die Gottesherrschaft als Handlungsprinzip* - Echter Verlag -, 1978., str. 53-55). Merkleinovo stajalište dijele također: P. Fiedler, *Das Matthäusevangelium*, str. 109 i R. Feldmeier, *Verpflichtende Gnade. Die*

preinakama donesenim u blaženstvima siromaha, gladnih, kao i u dodatku blaženstava krotkih, progonjenih zbog pravednosti, milosrdnih, čistih srcem i mirotvornih.¹⁷⁹ Evanđelje nije samo radosna vijest koju bi bilo dosta slušati, nego je ono određeno da preobrazi srce i ponašanje vjernika.¹⁸⁰ Blaženstva iznose na vidjelo "bitne značajke učenitva".¹⁸¹ Blaženstva u Matejevoj verziji (5,3-12) naviještaju sreću, ali su istodobno i zahtjevi; ona su u isto vrijeme utjeha i poticaj.¹⁸² Međutim, "iako je istina da blaženstva sadržavaju uključene etičke poticaje, etički imperativ ostaje podređen indikativu navještaja Kraljevstva Božjega".¹⁸³ Tijesna povezanost između ljudskog ponašanja i Božjeg djelovanja (kraljevstvo nebesko) nije prisutna samo u prvom i osmom blaženstvu, nego i u svima ostalima iako to nije izriječno rečeno. Tu se kaže da će ih Bog utješiti, da će im dati da baštine zemlju, da će ih nasititi, da će biti milosrdan s njima, da će ih pripustiti u svoje zajedništvo, da će ih priznati kao svoju djecu. S blaženstvima Isus ne utvrđuje kodeks apstraktnih normi i obveza, nego pokazuje ispravno ljudsko djelovanje i objavljuje istodobno buduće djelovanje Božje. Ali blaženstva ne opisuju buduće Božje djelovanje samo kao nagradu za ispravno ljudsko djelovanje, nego i kao temelj i motiv koji omogućuje i čini smislenim to djelovanje. Tko u vjeri prihvati Isusovu objavu

Bergpredigt im Kontext des ersten Evangeliums, u: Isti, *Salz der Erde. Zugänge zur Bergpredigt* (BTS 14), Göttingen, 1998., str. 15-107, ovdje 32.

¹⁷⁹ Usp. D. A. Hagner, *Matthew 1 - 13*, Nashville, 1993., str. 89.

¹⁸⁰ Pokušavajući konkordistički povezati Matejevo i Lukino stajalište u njihovim verzijama blaženstava, poneki tumači dolaze do proturječnih izjava. Tako Auer najprije tvrdi da se blaženstva ne smije uzimati kao moralne principe ili norme. Prema njegovu tumačenju, Isus tu daje temeljne linije ljudi kojima se otvara pristup na Kraljevstvo Božje. Ta blaženstva nisu 'uvjeti', nego su navještaj spasenja i obećanje spasenja. Ali odmah iza tih tvrdnji dodaje: "Naravno, uključuju ta blaženstva i moralne imperative. To proizlazi već iz činjenice da se baš u Mateja (7,13.21; 11,20-24; 12,41.50) nalaze Isusove riječi koje stavljaju na znanje tijesnu ovisnost udioništva na Kraljevstvu od poslušnosti zahtjevima koje Isus predlaže... Ali djela koja Isus zahtijeva nisu zakonski čini kao u židovstvu, nego su to plodovi koje 'dobro stablo' od sebe nosi" (Auer, str. 98-99).

¹⁸¹ Usp. Hoffmann, *Selig ...*, str. 118; Frankemölle, *Makarismen*, str. 73; J. Gnllka, *Matthäusevangelium*, I, str. 130; W. Wiefel, *Das Evangelium nach Matthäus*, Leipzig, 1998., str. 80.

¹⁸² J. Zumstein, *La condition du croyant dans l' évangile selon Matthieu*, Fribourg, 1977., str. 302-303.

¹⁸³ H. J. B. Crombink, "The Challenge of Overflowing Righteousness: to Learn to Live the Story of the Gospel of Matthew", u: J. G. Van Der Watt (ed.), *Identity, Ethics and Ethos in the New Testament*, Berlin - New York, 2006., str. 23-48, ovdje 33; Papinska biblijska komisija, *Bibel und Moral*, Bonn, 2009., str. 74.

o Božjem djelovanju, koja je iznesena u navještaju o Kraljevstvu Božjem, biva time sposoban da se ne zatvara u vlastitoj autonomiji, nego da prizna svoju potpunu ovisnost o Bogu. Prožet i nošen tom vjerom, bit će također sposoban ne tražiti po svaku cijenu da spasi svoj život, nego da u određenim slučajevima prihvati na sebe progonstvo i smrt. Isusovo učenje uključuje i spremnost na žrtvu vlastitoga života. Isusova je smrt na križu za čitavo čovječanstvo najviši izraz njegove ljubavi. Poziv da se bude njegov učenik, ne znači samo da se slijedi Isusa u njegovu djelovanju, nego uključuje i poziv da se ima udjela na njegovim patnjama i na njegovu križu, da se prihvati progonstva pa čak i nasilnu smrt (usp. Mk 8,34). Odsada se moralni život sastoji u nasljedovanju Krista, nasljedovanju i participiranju na njegovu životu, na njegovoj sudbini, na njegovoj slobodi u poslušnosti Bogu i daru sebe braći. To je put savršenstva i blaženstva: put koji je otvoren svima i omogućen posredstvom dara Duha Kristova. Drugim riječima, to je put “vjere djelotvorne ljubavlju” (Gal 5,6).

Zapravo, blaženstva krotkih (Mt 5,5), milosrdnih (5,7), čistih srcem (5,8) i mirotvornih (5,9) naglašavaju, na različite načine, parenetičan domet blaženstava: pozivaju na djelovanje za dobro bližnjega, da bi se stvorio novi svijet, uklanjajući iz njega egoizam, mržnju, nepravdu. Pravi učenik nije lijen, nego aktivni djelatnik dobra, pun brige i zauzetosti za druge. Prema Matejevu shvaćanju blaženstva su nešto sasvim drugo od poziva na pasivnost i rezignaciju. Dakle, dok četiri blaženstva koja su zajednička Mateju i Luki proglašuju obrat vrijednosti ovoga svijeta povezano s dolaskom Kraljevstva Božjega,¹⁸⁴ ova dodatna Matejeva blaženstva naglašuju da su ljudi, kojima ona obećavaju sreću, pravednici, a ne samo nesretnici.¹⁸⁵ Kako se vidi, Matej u svojoj verziji blaženstava prelazi snažnije na djelovanje u smislu kraljevstva nebeskoga. Blaženstva se tu ukazuju jednostavno kao niz krjeposti ili osnovnih držanja koja trebaju karakterizirati one koji su se susreli s Kraljevstvom. Te

¹⁸⁴ Vidi: H. Merklein, *Die Gottesherrschaft als Handlungsprinzip*, str. 54. Obećanje spasenja zadržava tu ohrabrujući i utješni karakter.

¹⁸⁵ Usp. Klostermann, *Mt*, str. 34; Bornkamm, *Bergpredigt*, str. 1048; G. Strecker, *Seligpreisungen*, str. 260; A. Rebić, *Blaženstva (KS)*, Zagreb, 1986., str. 48-49; W. Pratscher, *Die Seligpreisungen im Rahmen der Bergpredigt*, str. 173; F. Zeilinger, *Ein Kommentar zur "Bergpredigt"*, str. 36; W. Wiefel, *Das Evangelium nach Matthäus*, Leipzig, 1998., str. 82.

krjeposti i držanja odgovaraju Isusovu nauku u svim evanđeljima i istodobno su ogledalo Isusova vlastitog ponašanja. Stoga vodi pravo nasljedovanje Isusa do jednog života koji je prožet tim krjepostima.¹⁸⁶ Sve to lako može povući za sobom protivljenje i otpor “svijeta”. Time se čitatelje šalje na put križa, s obećanjem iskustva uskrsnuća.

Formulacije blaženstava u Matejevoj verziji pozitivne su i bezuvjetne: one jednostavno konstatiraju blaženstvo siromaha duhom, ožalošćenih, krotkih, onih koji gladuju i žedaju za pravednošću, čistih srcem, milosrdnih, mirotvoraca i progonjenih zbog pravednosti. U njima se istodobno opisuju ideali i istinska namjera onih koji žele živjeti u duhu Kraljevstva Božjega. Očito je riječ o onima koji ispunjaju uvjete ulaska u Kraljevstvo. U blaženstvima je to izraženo u terminima blaženstva za one koji prihvaćaju taj tip života, dok u ostatku Govora na gori imamo radije poticaj učenicima da svoje ponašanje suobličie tim idealima.¹⁸⁷

Logika ovih četiriju blaženstava, koja su vlastita Mateju, doziva u pamet jedan drugi princip iz Govora na gori, čiji je cilj upravo da potakne na altruizam: “Jer sudom kojim sudite bit ćete suđeni. I mjerom kojom mjerite mjerit će vam se” (Mt 7,2 = Mk 4,24; Lk 6,38; usp. još Mt 6,12-15; 18,21-35; posebno 25,31-46). Oprosti bratu, čini dobro, stvaraj oko sebe mir, i Bog će to uzeti kao da je učinjeno njemu samome; on će te za to nagraditi božanski velikodušno. Luka vjerojatno nije čitao te izjave u izvoru kojim se koristi, jer ne bi se moglo shvatiti, s njegove strane, ispuštanje pouka koje su također i njemu posebno drage. Možda ih ni sam Matej nije našao u svom izvoru u kontekstu u kojemu ih donosi. Njihovo uklapanje na ovom mjestu odgovara sasvim dobro njegovim katehetskim preokupacijama i stoga se može prihvatiti da je ono plod njegove redakcije.¹⁸⁸ Ona sada tvore

¹⁸⁶ Vidi: Papinska biblijska komisija, *Bibel und Moral. Biblische Wurzeln des christlichen Handelns*, Bonn, 2009., str. 75.

¹⁸⁷ Usp. L. Sabourin, *Il vangelo di Matteo*, I, str. 366; A. Sand, *Das Evangelium nach Matthäus*, str. 103.

¹⁸⁸ Usp. G. Strecker, *Bergpredigt*, str. 31; H. Frankemölle, *Die Makarismen (Mt 5,1-12; Lk 6,20-23). Motive und Umfang der redaktionellen Komposition*, u: *BZ - NF 15* (1971.), str. 52-75, ovdje 67 sl. To ne znači da ih je evanđelist izmislio potpuno; moguće je da kompletira tekst s pomoću elemenata druge provenijencije.

početak Isusova Govora na gori (Mt 5,3-10) i gotovo se može reći da u njima nalazimo sažetak njegova nauka.¹⁸⁹

Dok u Luke blaženstva proglašavaju radosnu vijest nesretnicima, u Mateja definiraju uvjete koji dopuštaju pristup u Kraljevstvo.¹⁹⁰ Gledište je ono crkvene kateheze. Od trenutka kada se prepoznalo zahvat evanđelista u precizacijama koje su napravljene u blaženstvima koja su zajednička Mateju i Luki i u dodatku blaženstava krotkih i progonjenih zbog pravednosti, normalno je misliti da je nadodao i ova tri druga blaženstva koja prevode tako dobro preokupacije koje su ga vodile kad ih je redigirao.¹⁹¹ Ova dopunska blaženstva očituju i jednu disonancu u obliku u odnosu na četiri zajednička: u šestom i sedmom blaženstvu ne oklijevaju imenovati Boga (“oni će Boga gledati”, “zvat će se sinovi Božji”), dok zajednička blaženstva izbjegavaju izgovoriti izravno ime Božje, upotrjebljavaju božanski pasiv.

Vjerojatno je plod Matejeva redakcijskog rada i formulacija blaženstava u trećoj osobi u rr. 3-10. Za razliku od Luke, koji blaženstva donosi u drugoj osobi množine,¹⁹² on ih donosi u trećoj osobi. Izražena u trećoj osobi, blaženstva imaju univerzalniji i parenetičniji domet.¹⁹³ Blaženstva su u Izraelu i u poganskom helenizmu većinom formulirana u trećoj osobi. Možda je Matej pod tim utjecajem jedno izvorno izravno ohrabrenje učenicima

¹⁸⁹ Papinska biblijska komisija, *Bibel und Moral*. Biblische Wurzeln des christlichen Handelns, Bonn, 2009., str. 74.

¹⁹⁰ G. Strecker (*Die Makarismen der Bergpredigt*, u: *NTS 17* - 1971., str. 255-275) i J. Sanders (*Ethics*, str. 45) iznijeli su na vidjelo da je prvi član svakoga blaženstva etički obojen, dok se drugi član stavlja u odnos na eshatološku budućnost: Ako se ja ponašam tako i tako, Bog će me nagraditi u Kraljevstvu.

¹⁹¹ W. Pesch smatra da je Matej dokinuo “jao” da bi uveo na njihovo mjesto blaženstva iz redaka 7-9 i ono iz retka 10: čineći tako, Matej želi valorizirati moralni karakter uvjeta pristupa na eshatološku nagradu (*Der Lohngedanke in der Lehre Jesu*, str. 53-55); usp. J. Theissing, *Die Lehre Jesu von der ewigen Seligkeit*, str. 6 i 7.

¹⁹² Taj oblik smatraju izvornijim: H. Frankemölle, *Die Makarismen (Mt 5,1-12; Lk 6,20-23). Motive und Umfang der redaktionellen Komposition*, u: *BZ 15* (1971.), 52-75, ovdje 61-63; E. Schweizer, *Matthäus und seine Gemeinde* (SBS 71), Stuttgart, 1974., str. 73, bilj. 12.

¹⁹³ Usp. Dionysii Bar Salibi *Commentarii in Evangelia*, 1 ed. Sedlacek i J. B. Chabot, vol. I., 2. dio. *Corpus scriptorum christianorum Orientalium*, 77: *Scriptores Syri*, 33, Louvain, 1915, s. 200: “Činjenica je da Isus predlaže taj nauk svim ljudima; formulacija u trećoj osobi vezana je za univerzalni domet tih izjava”; J. Schmid, *Mt*, str. 78: “...taj oblik stavlja jasno na svjetlo njihov univerzalni i bezvremenski karakter”; T. Valliyanipuram, “*Poor in Spirit*”: *Matthean Jesus’ Vision for a New Society (Mt 5,3)*, u: *Jeevadhara* 230 (2009.), str. 103-115, ovdje 106.

preformulirao u opću tvrdnju.¹⁹⁴ Međutim, i u njega osam blaženstava opisuju jednu te istu skupinu osoba,¹⁹⁵ koje se na kraju krajeva poistovjećuju s pravim Isusovim učenicima.

Naprotiv, jedna druga skupina tumača drži formulaciju u 3. osobi (Matejeva verzija) izvornom.¹⁹⁶ Istina, Biblija kao i grčka literatura pozna blaženstvo i u drugoj osobi, ali treća je osoba predominantna i tvori takoreći klasični izražaj blaženstva. Prema tumačenju ove skupine autora, čak je prvo blaženstvo i kod Luke još za to otvoreno. Vjerojatno je Luka oblik druge osobe preuzeo iz toga prvotno samostojno predanoga četvrtog blaženstva (devetoga u Mateja!) i onda ga prenio i na prva tri. Drugi pak drže da su blaženstva izvora Q prešla od treće osobe na drugu pod utjecajem njihova sekundarnoga grupiranja s “jao vama”. Zapravo, “jao” traži obično drugu osobu.¹⁹⁷ Moguće da se taj prijelaz dogodio već u predaji koju je Luka primio, i da nije plod njegove vlastite redakcije. Nasreću, određivanje jesu li blaženstva izvorno bila formulirana u drugoj ili trećoj osobi množine, za njihovo tumačenje nema nikakve bitne vrijednosti. Razlika između Mateja i Luke stilska je i ne ostavlja bitno odražaja na smisao.

3. ZAKLJUČNE MISLI

Na osnovi rezultata našega istraživanja, stadiji razvoja teksta Blaženstava mogu se ovako naznačiti: 1) Četiri jednostavna blaženstva u Q; 2) Pismoznansko daljnje građenje na osnovi Iz

¹⁹⁴ Usp. W. Pratscher, *Die Seligpreisungen im Rahmen der Bergpredigt*, u: P. Trummer - J. Pichler (Hrsg.), *Kann die Bergpredigt Berge versetzen?* (Styria), Graz - Wien - Köln, 2002., str. 172 sl.; D. J. Harrington, *The Gospel of Matthew*, Collegeville, 1991., str. 82; U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, I (EKK), Zürich i dr., 1997., str. 201.

¹⁹⁵ Tako H. Frankemölle, *Die Makarismen (Mt 5,1-12 / Lk 6,20-23)*, u: *BZ* 15 (1971.), str. 52-75, ovdje 72: “Ne oslovljavaju se stalno novi naslovnici, nego se oni samo stalno na nov način opisuju. Isto tako njima se ne obećavaju stalno nova eshatološka obećanja, nego im se obećava kraljevstvo Božje u uvijek novim slikama.” Drukčije misli M. Dibelius: “Ta blaženstva ne odnose se na jednu i istu skupinu ljudi, nego na različite skupine krjeposnih ljudi.”

¹⁹⁶ Vidi: J. Dupont, *Les Béatitudes*, I., str. 272-296; H. Th. Wrege, *Die Überlieferungsgeschichte der Bergpredigt* (WUNT 9), Tübingen, 1968., str. 8, bilj. 2; H. Merklein, *Die Gottesherrschaft*, str. 49; H. D. Betz, *Studien zur Bergpredigt* (Paul Siebeck), Tübingen, 1985., str. 25; F. Bavon, *Das Evangelium nach Lukas*, I, str. 297: “Držim treću osobu za izvornu.”

¹⁹⁷ Usp. J. Dupont, *Les Béatitudes*, I., str. 282, bilj. 4.

61 u Mateja. Isto nas je istraživanje dovelo do uvida da je 'ton' blaženstava u Matejevoj i Lukinoj verziji potpuno različit.

3.1. *Stadiji razvoja teksta blaženstava u dvjema evanđeoskim verzijama*

Četiri blaženstva zajednička Mateju i Luki izgleda da pretpostavljaju jednu te istu bazičnu redakciju.¹⁹⁸ Jednom prepoznate preinake koje se pripisuju jednom ili drugom evanđelistu, može se pokušati rekonstruirati taj inicijalni bazični tekst. Evo kako je on mogao izgledati: "Blaženi siromasi, jer njihovo je Kraljevstvo nebesko. Blaženi ožalošćeni, jer oni će se utješiti. Blaženi koji gladuju (i žedaju), jer oni će se nasititi. Blago vama kad vas se bude mrzilo i izopćivalo, kad vas se bude pogrđivalo i iznosilo zlo ime proti vas zbog Sina Čovječjega. Radujte se i ostanite u veselju, jer je velika vaša plaća na nebesima, jer tako su progonili proroke, vaše prethodnike."¹⁹⁹ Dakle, izvorno su postojala samo četiri blaženstva. Ostala je dodao Matej, koji je to učinio iz katehetskih preokupacija. Preuzeo ih je vjerojatno iz drugih konteksta.

Ovdje se samo od sebe nameće pitanje: Jesu li izvori, kojima su se Matej i Luka služili u sastavljanju blaženstava, mimo te zajedničke baze, već sadržavali druga proširenja, nova blaženstva i "jao"? Ne može se na apsolutan način isključiti ta mogućnost;²⁰⁰ ona se, međutim, ne ukazuje nužnom, jer se proširenja dostatno tumače na razini evanđeoskih redakcija. Nepotrebno je stoga htjeti popeti te preinake i dodatke do izvora iz kojega Matej crpe Govor na gori i tražiti tu dokaz da taj izvor ne bijaše identičan onomu koji je upotrijebljavao Luka.

¹⁹⁸ Drukčije L. Morris, *The Gospel according Matthew* (Grand Rapids); Michigan, 1995., str. 95. Ovaj autor smatra da današnje dvije verzije blaženstava nisu dvije jednostavne varijante istoga originala, nego da one radije predstavljaju dvije verzije koje je Isus izgovorio u dvije različite prigode.

¹⁹⁹ Usp. A. Rebić, *Blaženstva* (KS), Zagreb, 1986., str. 27. Neki smatraju da su autori izvora Q dodali Isusovoj trijadi četvrto blaženstvo. Oni su pokušali kristijanizirati Isusova blaženstva, budući da se siromasi, gladni i plaćuci dovode u vezu s progonom poukrsnih vjerovjesnika evanđelja. Upravo njima se obećavaju blaženstva, jer zbog njihova svjedočanstva vjere za Sina Čovječjega trpe oni siromaštvo, glad i patnju. Usp. F. Zeilinger, *Ein Kommentar zur "Bergpredigt"*, str. 35; W. D. Davies- D. C. Allison, *The Gospel according to Saint Matthew*, I, Edinburgh, 1988., str. 435.

²⁰⁰ U. Luz smatra da je Matej već našao proširenu listu od sedam blaženstava (*Matthäus*, I., str. 200).

Dakle, najjednostavnija pretpostavka ostaje ona da se prizna evanđelistima preokupacija da ekspliciraju smisao istoga teksta, dok se koincidencija duguje činjenici da su oba upotrijebljavali istovjetni izvor.²⁰¹

Općenito se smatra da Matejev tekst blaženstava točnije reproducira tekst baze; ali on ga eksplicira i proširuje njegov domet, u duhovnom i moralnom smislu, uklapajući tu različite dopune. Lukina se redakcija pokazuje često dosta slobodna u odnosu na rječnik i ne oklijeva preinačiti stil izjava. Ali, ona ne dodaje ništa vrijednoga izvoru dok ga slijedi; tek nakon što ga je reproducirala, dodaje četiri "jao". Dakle, dok Matejeva verzija uklapa nove precizacije unutar samog teksta, Lukina ih tu dodaje samo iza. Tako se može reći da nam Lukina verzija prenosi bolje ton bazičnog dokumenta; Matejeva nam omogućuje da bolje upoznamo termine.

Glede tih redakcijskih preinaka u formulaciji blaženstava, dobro se sjetiti opaski koje donosi Montefiore na početku svoje studije o Matejevim blaženstvima: "Nije toliko vrijedno duguje li se dobar dio tih deset redaka redaktoru ili dopuni onoga što je izvorno rekao Isus. Možemo reći da se te dopune slažu s Isusovim duhom; da one pokazuju, kako čine uostalom mnogi drugi proročki ulomci, da kompilatori i redaktori, radeći na jednoj dobroj predaji, mogu također biti nadahnuti..."²⁰² Evanđelisti su vjerni, i znaju da najbolji način da to budu ne koincidira s čistom materijalnom točnošću.

Na Isusovoj su razini blaženstva riječi upravljene siromasima, ožalošćenima i gladnima. One otvaraju njihovu situaciju za Božji dolazak. One otkrivaju unutarnju svezu između njihova sadašnjega položaja i Kraljevstva Božjega. U čemu se nalazi ta unutarnja sveza? Ona se nalazi u nedostatku životno vrijednih dobara: siromasi su ugroženi s pomoću oduzimanja životnopotrebnih materijalnih dobara, ožalošćeni su ugroženi s pomoću oduzimanja životnosti, gladni su ugroženi s pomoću oduzimanja elementarnih sredstava za život. Sve njih povezuje

²⁰¹ Potpuno protivno stajalište zauzima H. Th. Wrege. On odbija upotrebu jednoga zajedničkoga pisanog izvora za bazu dviju verzija Govora na gori, i posebno blaženstava; on smatra da bi se divergencije između tih dviju verzija trebale pripisati, ne redakcijskom radu evanđelista, nego prethodnim, predliterarnim predajama (H. Th. Wrege, *Die Überlieferungsgeschichte der Bergpredigt*, Tübingen, 1968.).

²⁰² C. G. Montefiore, *Rabbinic Literature and Gospel Teachings*, New York, 1970., str. 1.

siromaštvo. Ovaj se put to njihovo siromaštvo otkriva s obzirom na dinamiku primanja: oni su blaženi, jer su oni u situaciji primanja. Ta situacija primanja izranja na vidjelo posebno na pozadini naravi Kraljevstva Božjega, koje se očituje bitno kao dinamika davanja: siromasima pripada Kraljevstvo Božje, ožalošćeni se tješe, gladni se nasićuju. U dinamici primanja, u upućenosti na Boga davatelja svih stvari i na ljude kao davatelje nekih stvari, nalazi se njihovo blaženstvo. Te izjave dakle sadržavaju posredno i klicu za socijalno-politički program. One su kritika bogatašima, onima koji svoja sredstva zadržavaju isključivo za sebe, onima koji se ne povjeravaju božanskoj dinamici davanja, koji ne prihvaćaju da budu sredstva u ruci Boga davatelja dobara.²⁰³

Kako se vidi, Blaženstva su prvotno bila upravljena ljudima u nevolji i naviještaju preokret postojećega stanja na bolje, čak u njegovu protivnost. Stoga ona nose značajku paradoksalnosti: biti siromašan, a biti bogat; biti ožalošćen, a biti radostan; trpeti nepravdu, a gladovati za pravdom, biti progonjen, a klicati od radosti. Ta je paradoksalnost omogućena na temelju Božjeg zahvata koji će promijeniti sadašnje čovjekovo stanje.²⁰⁴

Najupadljivije odstupanje novozavjetnih blaženstava od uzorka mudrosnih knjiga u vezi je s vremenom nagrade. Pretpostavka je mudrosnih knjiga da krjepost ili dobra djela bivaju nagrađena u sadašnjosti. Novozavjetna blaženstva obećavaju puninu života u Božjem kraljevstvu. Ona su ponajprije eshatološka, iako tu može biti neka anticipacija nagrade u sadašnjosti. Kada se uspostavi Kraljevstvo Božje, vrsta ljudi koji posjeduju krjeposti navedene u blaženstvima ili čine ono što ona nalažu bit će nagrađeni. Tako blaženstva funkcioniraju ne kao “zahtjevi ulaska”, nego radije kao oris značajki i djela koja će primiti svoju punu i prikladnu eshatološku nagradu.²⁰⁵ Prvi bi elemenat blaženstava opisivao posljedicu ili rezultat, drugi bi iznosio uvjet za takvo stanje, a treći bi predstavljao uzrok.

²⁰³ Vidi: H. Weder, *Die “Rede der Reden”. Eine Auslegung der Bergpredigt heute* (TVZ), Zürich, 1987., str. 83.

²⁰⁴ Usp. B. Lujčić, *Božja vladavina kao svijet novoga čovjeka* (KS), Zagreb, 2010., str. 115.

²⁰⁵ Usp. D. J. Harrington, *The Gospel of Matthew*, Collegeville, 1991., str. 83.

3.2. Različitost 'tona' blaženstava u Matejevoj i Lukinoj verziji

'Ton' blaženstava u Matejevoj i Lukinoj verziji potpuno je različit. Dok su u Mateja preporučene kvalitete bitno duhovne i moralne, u Luke one se tiču situacije u kojoj se učenici nalaze. Ništa ne sugerira da bi se tu "siromasi", "gladni", "ožalošćeni" trebali shvatiti u nekakvom prenesenom smislu. Da ih treba shvatiti u doslovnom smislu, to potvrđuju oprječni likovi u četiri Lukina "jao" ("bogati", "siti", "oni koji se smiju"...). Čak gdje iste riječi dolaze u Matejevim blaženstvima, one su izričito kvalificirane u "spiritualizirajućem" pravcu: "siromasi duhom", "gladni i žedni pravednosti". Tako dok Matejeva blaženstva preporučuju kvalitete koje promiču novi život kraljevstva nebeskoga, Lukina blaženstva i "jao" govore izravno učenicima o njihovu materijalnom i društvenom nepovoljnom položaju, koji je rezultat njihova prijanjanja uz Isusa.²⁰⁶

Sve nas vodi prema tome da zaključimo da je Matej uklopio u izvorni Isusov govor dopunska blaženstva koja su izrečena na različitim mjestima i u različitim vremenima s ciljem da pruži potpuniju sliku Isusove pouke svojim učenicima.²⁰⁷ S tim dodatcima, Matej traži da valorizira iznad svega moralni vid: ono što više interesira kršćansku katehezu. U njegovoj verziji Isusova blaženstva artikuliraju "kako bi trebao izgledati narod spreman za Kraljevstvo"²⁰⁸ i što znači biti Isusov učenik.²⁰⁹ Ona su "putokaz za Crkvu, koja u njima prepoznaje model kakva bi ona sama trebala biti".²¹⁰ Drugim riječima, "blaženstva su u Mateja dio katekizma koji tumači kako bi učenici trebali živjeti".²¹¹

²⁰⁶ Vidi: W. D. Davies - D. C. Allison, *The Gospel according to Matthew*, I, Edinburgh, 1988., str. 439; R. T. France, *The Gospel of Matthew*, Michigan, 2007., str. 162 sl.

²⁰⁷ Usp. K. Bornhäuser, *Die Bergpredigt*, str. 36. Drugi autori, koji pitanje o podrijetlu tih samo kod Mateja predanih blaženstava ostavljaju otvorenim, naglašavaju da su sva ta blaženstva "u skladu s duhom i navještajem Isusovim" (W. Trilling, *Christusverkündigung*, str. 70).

²⁰⁸ C. S. Keener, *A Commentary on the Gospel of Matthew* (W. B. Eerdmans Publ. Co.), Grand Rapids, 1999., str. 167.

²⁰⁹ J. Ratzinger, *Jesus of Nazareth* (E. Tr. by Adrian J. Walker), New York - Doubleday, 2007., str. 73.

²¹⁰ Isti, *nav. dj.*, str. 74.

²¹¹ G. Bornkamm, *Jesus von Nazareth* (UB 19), Stuttgart, 1968., str. 203, bilj. 24. Vidi također: P. Hoffmann - V. Eid, *Jesus von Nazareth und eine christliche Moral. Sittliche Perspektiven der Verkündigung Jesu* (QD 66), Freiburg, 1975., str. 29-30; W. Wiefel, *Das Evangelium nach Matthäus*, Leipzig, 1998., str. 82.

Nakon što je čuo da se “čisti srcem” i “mirotvorci” proglašavaju blaženima i da im se obećava spasenje, čitatelj ne može izbjeći implicitni imperativ: budi čist srcem, budi mirotvorac!²¹²

Kako se vidi, Matejeva verzija blaženstava smješta se u jednu potpuno različitu perspektivu. Njezino pastoralno nadahnuće vodi je ravno do posljedica, koje blaženstva trebaju imati za kršćanski život. Malo vrijede ovdje uvjeti života: jedina je bitna stvar vjernost zahtjevima “više pravednosti” koju naviješta evanđelje. Matejeva redakcija blaženstava obraća svoj interes na duhovna i moralna raspoloženja. Ako on stavlja naglasak na ta moralna raspoloženja, on to čini da pokaže njihovu nužnost svojim čitateljima i da ih potakne da ih usvoje i provode u život. Blaženstva se tako pretvaraju u poziv i poticaj: ako želite imati udjela na budućem svijetu, budite ponizni i krotki, gladujte i žeđajte za pravednošću. Jednom riječju, blaženstva su tu konkretni program i putokaz za kršćansko djelovanje.

Zahvaljujući tom novom usmjerenju i proširenjima, Matejeva se blaženstva mnogo bolje slažu sa sveukupnošću Govora na gori,²¹³ kojega tvore početak: Govor radi prije svega o zahtjevima kršćanske pravednosti, koja je viša od one pismoznana i farizeja. Ne bi stoga bilo mudro tumačiti blaženstva Matejeve verzije apstrahirajući od činjenice da ona tvore uvod jednoga Govora, kojega pripremaju temeljnu temu. Ustvari, vez između blaženstava i nastavka Govora zajamčen je poglavito prisutnošću termina “pravednost” u četvrtom i osmom blaženstvu.

Iz tih redakcijskih zahvata u formulaciji blaženstava jasno se može vidjeti kako je Pracrkva shvatila svoj život i svoje obveze u svjetlu stvarnosti kraljevstva Božjega. Tu posebno izranja na vidjelo moralni značaj kraljevstva nebeskoga, njegova plodnost za kršćansku parenezu. Blaženstva (5,3-10) se tu ukazuju jednostavno kao uvjeti za ulazak u Kraljevstvo.²¹⁴ Da bi se ušlo u kraljevstvo Božje, treba vršiti volju Božju (Mt 7,21) kako je ona izražena u radikalnim zahtjevima cijeloga Govora na gori

²¹² Usp. W. D. Davies - D. C. Allison, *The Gospel according to Saint Matthew*, I., Edinburgh, 1988., str. 439.

²¹³ Usp. L. Sabourin, *Matteo*, I., str. 370; F. Zeilinger, *Ein Kommentar zur “Bergpredigt”*, str. 56.

²¹⁴ A. Kretzer, *Die Herrschaft der Himmel und die Söhne des Reiches. Eine Redaktions-geschichtliche Untersuchung zum Basileiabgriff und Basileiaverständnis im Matthäusevangelium* (SBM 10), Stuttgart-Würzburg, 1971., str. 83.

(Mt 5-7), počev od blaženstava.²¹⁵ U Matejevoj formulaciji blaženstava očituje se dvostruka tendencija: etičko naglašavanje eshatološke poruke i eshatološko naglašavanje pouke ponašanja. Kraljevstvo Božje postaje tu temelj, princip i poticaj moralnoga djelovanja.²¹⁶ Isusova blaženstva ukazuju na put kojim treba ići do svetosti i kršćanskoga savršenstva. Pokazuju kako se čovjek na najizvrsniji način može ostvariti. “Ona su radosna vijest i putokaz istodobno.”²¹⁷

Kako se vidi, Blaženstva Matejeva evanđelja razvila su se iz triju Isusovih prablaženstava i govorena su za jednu novu situaciju koja nije ona Isusova vremena. Ovaj put proglašava se “blaženim” stav siromaha duhom, ožalošćenih, krotkih, gladnih i žednih pravednosti. Čovjek koji nosi u srcu zakon eshatološkoga Božjeg saveza (usp. Jr 31,31sl.), živi taj zakon u svijetu. On je milosrdan jer je iskusio Božje milosrđe u Isusu Kristu i uvijek iznova iskusiše. On gleda čovjeka i stvari s jednim srcem koje je od Boga zahvaćeno. On je iskusio Božji mir i želi ga dalje davati i dati mu ljudski izgled.²¹⁸ U Mateja subjekt blaženstava nisu društvene klase uzete u sebi, nego osobe s posebnim stavovima, s načinima življenja koji se susreću lakše u nekim društvenim slojevima nego u drugim i koje Bog Biblije prihvaća i odobrava. Ti se stavovi mogu susresti u svim narodima, rasama, društvenim klasama: posvuda gdje postoji “srce” u suglasju s Isusovim evanđeoskim navještajem (usp. Jak 4,4-10).²¹⁹

Blaženstva Govora na gori u Matejevoj verziji dadu se usporediti s pločama krjeposti Staroga zavjeta. Ona navode uvjete koji se moraju ispuniti, da bi se dobio pristup u Svetište.²²⁰ Naravno, Isus ne uči nikakve kulturne krjeposti, nego eshatološke. One se ne odnose na ulaženje u zemaljski Hram,

²¹⁵ I doista, čitavi Govor na gori može se vidjeti kao nabranje uvjeta za ulazak u kraljevstvo nebesko. Isus tu daje svoj odgovor na psalmistovo pitanje: “Tko će uzići na goru Gospodnju? ... Onaj koji ima ruke nevine i srce čisto.”

²¹⁶ Usp. R. Thysman, *Catechese ...*, str. 44-45; W. Knörzer, *Die Bergpredigt*, str. 31: “Poruka o Božjem kraljevstvu mora aktivirati sve ljudske snage da poboljšaju svijet ... u vidu konačno obećanog stanja”; J. Meier, *Law*, str. 42.

²¹⁷ F. Zeilinger, *Ein Kommentar zur “Bergpredigt”*, str. 36; W. D. Davies - D. C. Allison, *The Gospel according to Saint Matthew*, I., Edinburgh, 1988., str. 440.

²¹⁸ Vidi: F. Zeilinger, *Ein Kommentar zur “Bergpredigt”*, str. 56.

²¹⁹ Vidi: G. Giavini, *Discorso della montagna* (EMP), Padova, 1980., str. 60 sl.

²²⁰ Vidi npr. Ps 15; Ps 24,3-6 (na pitanje: “Tko će uzići na brdo Gospodnje?”), slijedi odgovor: “Tko ima čiste ruke i neokaljano srce...”). Više o tome, vidi: H. J. Kraus, *Psalmen* (Bk XV 1), 1978., str. 113.196.

nego u Kraljevstvo Božje. Riječ je dakle o uvjetima za pristup u “kraljevstvo nebesko”.²²¹ Blaženstva se tako predstavljaju u prvom redu kao etička opomena. Pomoću njih se slušatelj dovodi do pitanja: “Jesam li ja takav?” I ona stoje pod natpisom: “Budite savršeni!” (Mt 5,48). Istina, ovdje se još radi o načelnom stavu ljudi pred Bogom, o njihovoj otvorenosti za Božju stvarnost, kojoj onda samorazumljivo moraju slijediti djela.²²² U prvoj strofi radilo bi se o držanjima, u drugoj o konkretnim aktivnostima. Drukčije rečeno, prva strofa opisuje put onih koji gladuju i žedaju za milošću i pravednošću, a druga pokazuje kako se učenik treba ponašati sa svojim bližnjim.²²³ U konačnici riječ je o zahtjevu prakticiranja više pravednosti.²²⁴ Mudrost koja je sadržana u blaženstvima zvuči posve paradoksalno. I doista, “zajednica blaženika zajednica je Raspetoga. S njim je ona sve izgubila i s njim je ona sve našla.”²²⁵

Očito je da etičko preoblikovanje blaženstava u Matejevoj verziji nije značilo dokidanje milosti. U trenutku sastavljanja Evanđelja Matejeva zajednica gleda na pedesetogodišnju povijest kršćanskoga navještaja “radosne vijesti o Kraljevstvu Božjem”, kršćanskoga navještaja o milosti. Neprestano ponavljana poruka o milosti može postati “jeftinom milošću”, “bančenjem na Kristov račun” (Thomas Müntzer). Za Matejevu zajednicu u tom trenutku očito je glavni problem bio, kako bi ona mogla ostati vjerna tom daru milosti. Upravo u tomu joj je Matej želio pomoći svojom etičkom interpretacijom blaženstava.

Poznat nam je prijekor Karla Marxa na račun kršćanske religije. On je naziva “opijum naroda”. Kao argumenat za to uzima i Isusova blaženstva. Međutim, iz onoga što je prethodno rečeno jasno se vidi da ta optužba ne stoji. Pripadnost Kraljevstvu

²²¹ Usp. H. Windisch, *Sinn der Bergpredigt*, str. 63, bilj. 1; G. Strecker, *Die Bergpredigt*, str. 34; U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, I. (EKK), Zürich i dr., 1997., str. 203.

²²² Usp. H. Frankemölle, *Matthäus 1*, Düsseldorf, 1999., str. 214.

²²³ Podrobnije o tome, vidi: U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, I (EKK), Zürich i dr., 1997., str. 203.

²²⁴ Vidi: J. Dupont, *Les Béatitudes*, III., str. 667.

²²⁵ D. Bonhoeffer; navedeno prema: Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, I, str. 203. Potanje o oblikovanju blaženstava u Matejevoj verziji, vidi: H. D. Betz, “*The Beatitudes of the Sermon on the Mount (Matt. 5,3-12): Observations on Their Literary Form and Theological Significance*”, u: *Essays on the Sermon on the Mount* (Fortress), Philadelphia, 1985., str. 17-36; R. F. Collins, “*Beatitudes*”, u: *ABD 1* (1992.), str. 629-631; H. B. Green, *Matthew, Poet of the Beatitudes* (JSNTSup 203), Sheffield, 2001., posebno 37-47, 252-256.

obvezuje na angažman za jedan red koji se sve više približava onom za koji je Spasitelj umro i za koji on svakoga dana radi sve do njegova punog objavljenja. Upravo jer je uskrsnuli Gospodin tu budućnost predumio i pripremio, ima smisla sve prethodne vrijednosti podrediti i s najvećim angažiranjem dati svjedočanstvo. Kod tog angažiranja može se utvrditi sretna harmonija između autentičnih međuciljeva i konačnoga cilja. Isus se zauzeo protiv bolesti i gladi upravo u pogledu na konačno oslobođenje od svakoga zla, koje će se postići u savršenom zajedništvu s njim.²²⁶ Sve to pokazuje da kršćanska nada nije usmjerena samo na budućnost, nego ima moralne posljedice za sadašnji život. Kršćanin je obvezan da danas živi s pogledom uprtim na tu budućnost, koju vjera u uskrsnuće predumijuje i aktivno iščekuje. Kršćanska je vjera u uskrsnuće i u promjenu stvorenoga svijeta također snažni moralni i duhovni motiv da se već ovdje i sada zauzme za uspostavu boljega i pravednijega svijeta.

U svome djelu *De sermone Domini in monte* Augustin želi izložiti, sustavno i osnovano, kršćanski odgovor na glavni moralni problem koji zaokuplja ljude, a to je pitanje sreće i putova da se do nje stigne. Nema nikakve sumnje da svi ljudi žele živjeti sretno. Moralni nauk ima za cilj da pokaže kako bi čovjek trebao živjeti da se ta njegova sunaravna težnja za srećom ostvari.²²⁷ Augustin smatra da Govor na gori najbolje odgovara na ta velika pitanja i treba se smatrati kao osnova i model kršćanskoga nauka o ponašanju. Augustin u njemu vidi savršeni model kršćanskoga morala, sažetak Kristova nauka o toj stvari.²²⁸ Blaženstva Govora na gori donose izravni Kristov odgovor na pitanje o sreći. Otuda prvo mjesto koje ona zauzimaju i opći domet koji im Augustin pridaje za cjelokupnost Govora na gori gdje su izloženi putovi i krjeposti koji nas vode do blaženstva koje Krist obećava i opisuje.²²⁹ Kako se vidi, ovaj umni teolog promatra tekst Blaženstava kao potpuni odgovor na pitanje o sreći koja je u osnovi morala, i, dosljedno tome, kao princip organizacije čitavoga Govora, kao i kršćanskoga života koji on ravna.

²²⁶ Vidi za sve: Papinska biblijska komisija, *Bibel und Moral*, Bonn, 2009., str. 205.

²²⁷ Usp. Sv. Augustin, *De moribus Ecclesiae catholicae*, III., 4.

²²⁸ Više o tome, vidi: S. Pinckaers, *Le Commentaire du Sermon sur la montagne par Saint Augustin et la morale de Saint Thomas*, u: *Revue d' éthique et de Théologie morale* 253 (2009.), str. 11.

²²⁹ Vidi: S. Pinckaers, *Le Commentaire du Sermon sur la montagne ...*, str. 16.

MORAL DIMENSION OF THE BEATITUDES OF JESUS (Mt 5,1-12)

Summary

We encounter the Beatitudes as a literary genre as early as in the ancient literature, in the Old Testament, and in the extra-biblical Jewish literature. In Greek literature the term "beatitude" denotes transcendental happiness of life above worries, suffering and death, the happiness that gods enjoy; in the Hellenistic era that term becomes a mark for a happy man. In the Old Testament the Beatitudes, by the structure and content, represent a combination of encouragement, promises and actions.

It is significant that the blessed are always marked as active beings, as those who practice gentleness, mercy and purity of heart, as peacemakers, while the beatitude carried out on them is expressed in a divine passive, i.e. as a gift (they shall be comforted, satisfied, etc.). Only with Apocalypse the otherworld feature is emphasized: it speaks about the future salvation of those who walk on the path of the Law.

The Beatitudes of Jesus combine the best elements of wisdom teaching and apocalyptic hope. The originality of the Beatitudes of Jesus does not lie in their form, but in their content and close connection with the proclamation of the Kingdom of Heaven. They praise those who have accepted the demands of the Kingdom of God. Thus, Mathew depicts the path of life of Jesus' disciples in the Beatitudes and gives a fitting prelude to the Sermon on the Mount.

Although the Beatitudes have a catechetical character already in Luke's version, yet this moral and catechetical significance is much more pronounced in Mathew's version of the Beatitudes. The author clearly brings that to light comparing the two versions of the Beatitudes, their reformulation and additions of new Beatitudes in Mathew.

Keywords: term "beatitude" in ancient literature, interpretation of biblical Beatitudes, Sermon on the Mount, Beatitudes in Luke and Mathew's version.